

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่
ให้กลุ่มเยาวชนตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

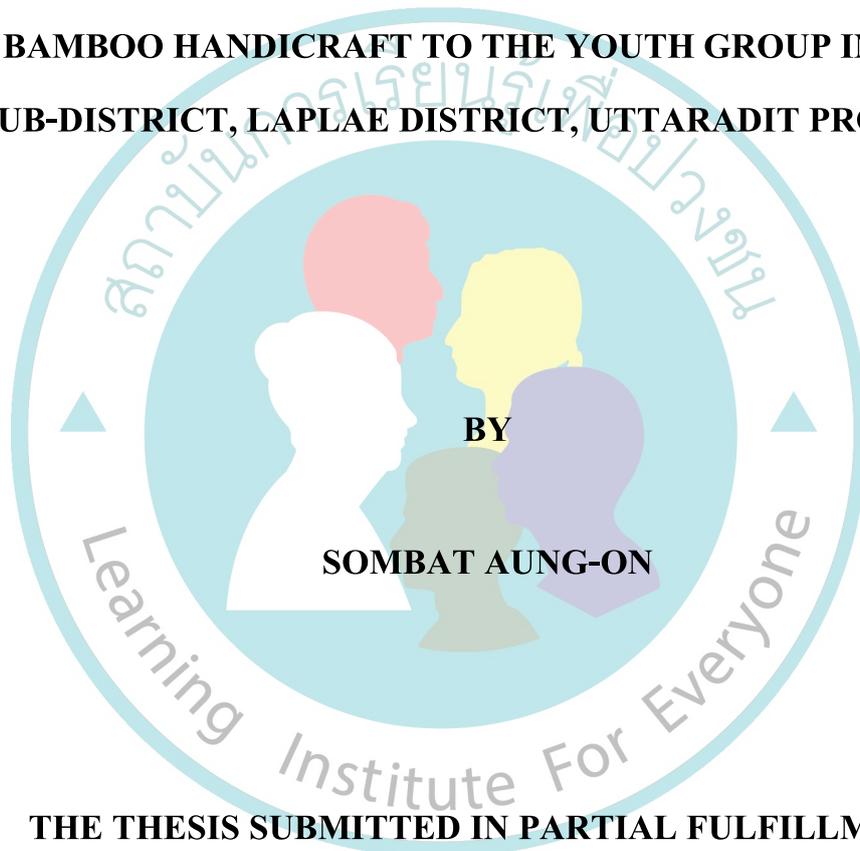
กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่
ให้กลุ่มเยาวชนตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
ปีการศึกษา 2561

**THE TRANSMISSION PROCESS OF INDIGINOUS KNOWLEDGE
ON BAMBOO HANDICRAFT TO THE YOUTH GROUP IN PAILOM
SUB-DISTRICT, LAPLAE DISTRICT, UTTARADIT PROVINCE**

BY

SOMBAT AUNG-ON

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN THE PROGRAM OF
INTERGRATED LOCAL DEVELOPMENT
FACULTY OF GRADUATE STUDY
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

2018

วิทยานิพนธ์เรื่อง (Title) กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรม
จักสานไม้ไผ่ ให้กับกลุ่มเยาวชนตำบลไผ่ล้อม
อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ผู้วิจัย สมบัติ อ่องอ้น

สาขาวิชา การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ

คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.จรรยา สุวรรณทัต)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)
(ดร.ศรีปริญญา รูปกระจ่าง)

ลงชื่อ..... กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(ดร.สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(ดร.ทวิช บุญธีรศรี)

ลงชื่อ..... เลขานุการ
(อาจารย์อัญมณี ชุมณี)

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้กลุ่มเยาวชนตำบลไผ่ล้อมอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
ชื่อผู้เขียน	สมบัติ อ่องอ้น
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
ปีการศึกษา	2561
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) คุณค่าและความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานไม้ไผ่ 2) กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน และ 3) ผลของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ รูปแบบการวิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยแบบเจาะจง ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ.2561 ผลการวิจัย พบว่า

1. คุณค่าและความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานไม้ไผ่ แบ่งเป็น 4 หมวด คือ ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการเกษตร การประมง เครื่องใช้ในครัวเรือน และอื่น ๆ รวมรายการหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ที่สำรวจ 44 รายการ ทุกหมวดมีคุณค่าในการนำไปใช้สอยหรือมีประโยชน์โดยตรงตามชนิดและเป้าหมายของการผลิต ผลิตภัณฑ์ที่มีประสิทธิภาพสูง มีความทนทาน สามารถใช้งานได้ยาวนานราว 4-5 ปี เป็นอย่างน้อย มีคุณค่าในแง่ของการสร้างรายได้เพิ่มให้กับตนเอง และครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่ม 14 ครัวเรือน เฉลี่ยเดือนละ 10,046 บาท มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีเอกลักษณ์ คุณค่าทางศิลปหัตถกรรม และคุณค่าทางด้านจิตใจ

2. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน พบว่ามีพัฒนาการของการรวมกลุ่มของของประชาชนชาวบ้าน ที่มีความรู้และทักษะภูมิปัญญาในด้านการจักสาน ด้วยอุดมการณ์อยากให้มีการสืบทอดสานต่อไปยังเยาวชนรุ่นลูกหลานต่อไป มีการรับสมัครสมาชิกวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เยาวชนนักเรียนและสมาชิกกลุ่ม มีรูปแบบการเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและในชุมชน ในชุมชนเป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ เรียนรู้ได้โดยตรงจากประชาชนชาวบ้านทั้ง 17 คน และเรียนรู้ในโรงเรียน โดยมี

หลักสูตรการจักสานไม้ไผ่ ที่มีครูและนักเรียนประมาณชั้นละ 25 คน ที่เข้าร่วมกิจกรรม ตามนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ของรัฐบาลในการสนับสนุนแนวทางการปฏิรูปการศึกษา

3. ผลของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ พบว่า เกิดผลโดยตรงต่อเยาวชนนักเรียนและสมาชิกกลุ่ม คือ เกิดความตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น ตระหนักในการพึ่งตนเอง ความกล้าของผู้ปกครอง ในระหว่างการเรียนรู้ ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิต การเป็นคนดี มีคุณธรรม การใช้ชีวิตที่ถูกต้องตามประเพณีวัฒนธรรมควบคู่ไปด้วย นักเรียนและสมาชิกกลุ่ม มีความรู้ในการผลิตในผลิตภัณฑ์ที่ง่าย ๆ เช่น พัด หมวก มีความสนใจกระตือรือร้น มีความสุขกับการเรียนรู้ ฝึกฝนจิตใจให้มีสมาธิ มีใจนุ่ม ไม่หยาบกระด้าง ผลที่เกิดต่อชุมชน คือ ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น ลดปัญหาการว่างงานในชุมชน สมาชิกและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ สร้างความกลมเกลียวในสังคม ลดความแตกต่างหรือช่องว่างระหว่างวัย ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าในสังคม ได้มีเพื่อน ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดผลกระทบในเชิงนโยบาย ที่สามารถสร้างการยอมรับจากผู้นำชุมชน หน่วยงานในพื้นที่ ให้เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนในกิจกรรมของกลุ่ม ในเรื่องงบประมาณ บุคลากร วิชาการ และทรัพยากรสนับสนุนอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาต่อไป คือ โรงเรียนและชุมชน ควรร่วมกันจัดทำหลักสูตรการจักสานไม้ไผ่ให้เป็นมาตรฐานและเป็นเอกลักษณ์และสนับสนุนให้เผยแพร่ไปยังโรงเรียนอื่น ๆ ในตำบล หรือในตำบลใกล้เคียง และควรมีการทำเป็นสื่อ ลงโซเชียลมีเดีย เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เอง หรือนำไปดูซ้ำเวลาที่อยากจะทำเองที่บ้านให้มีความชำนาญมากขึ้น หน่วยงานท้องถิ่น ควรให้การสนับสนุนงบประมาณ ในการพัฒนาโครงสร้างอาคาร หรือปรับปรุงศูนย์เรียนรู้ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานไม้ไผ่ของตำบลไผ่ล้อม และจัดหาผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาดเพื่อมาหาคำปรึกษา แนะนำกลุ่ม

คำสำคัญ : หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่, กลุ่มเยาวชน

Abstract

Thesis Title	The Transmission Process of Indigenous Bamboo Handicrafts Knowledge to a Youth Group in Pailom Sub-district, Laplae District, Uttaradit Province.
Researcher	Sombat Aung-on
Degree	Master of Arts
In the Program of	Integrated Local Development
Year	2018
Principal Thesis Advisor	Assoc. Prof. Dr. Seree Phongpit

The purpose of this research was to study the following three issues: the value and meaning of indigenous bamboo handicrafts knowledge, the transmission process of this knowledge to a particular youth group, and the results of this process on a youth group of Pailom sub-district, Laplae district, Uttaradit province. This qualitative research study utilized purposive sampling. The data collection period was between March and June, 2018. The findings of this research are subsequently outlined in the following paragraphs.

The value and meaning of indigenous bamboo handicraft knowledge was divided into the following four product categories: agriculture, fisheries, household items and others. Forty-four bamboo handicraft items were surveyed and all of them were used effectively according to their purposes of producing. All items were of a high and durable quality and could last for at least four to five years. The value of bamboo handicraft increased income for the youth and the 14 family members of the group. They were able to earn 10,046 Baht per month. The bamboo products were considered to have a unique historical value as well as having a sentimental value to the group.

Concerning the transmission process of bamboo handicrafts to the youth, the findings found the group development of the village artisans who had bamboo weaving knowledge and skills. These elders showed a strong desire to pass on their knowledge and skill to the younger generations. Applications were necessary in order to become a member of the community handicraft enterprise. Learning management was organized to the young people and members of the group both in school and in the community. In community level, it was a natural learning

process instructed by 17 village artisans from the community. In school level, an extra-curriculum bamboo weaving course was set up at the local school. There were teachers and 25 students from each level who participated in the bamboo weaving classes which corresponded to the educational aims of the government in the policy; “Moderate class, More knowledge”,

The results of the transmission process of bamboo handicraft directly affected young people and the members of the group. It could be said that they gained an awareness of their own indigenous wisdom. They realized the importance of self-reliance and an awareness of the difficulties of their parents. While acquiring knowledge about bamboo handicrafts, young people also learned the history and virtues of their own community and how to live rightly according to tradition and culture. Students and the members learned how to make simple products such as fans, hats, etc. They were enthusiastic and happy to learn. Making bamboo handicrafts helped them to discipline their minds so they were gentle and polite. The results not only helped the local economy, they also reduced unemployment. Moreover, young people and members of the group realized the importance of natural resources. The activity created unity among the people in the community and brought different generations closer together. Elders felt more useful to society. Friendship was built among them through joint activities. Most importantly, it strongly influenced policy in terms of gaining acceptance from the leaders of the community and the involvement of local government sectors in giving support on finance, personnel, academic matters, etc.

The following suggestions will be useful for further development. First, the school and community should co-operate to organize bamboo weaving courses that have high standards and uniqueness and then promote them to be used in other schools in the same sub-district and nearby sub-districts. The video about how to make bamboo handicraft should be shown on social media so that young people can use it to learn on their own when they want to create bamboo handicrafts at home. This method can make them more skillful. Furthermore, local government organizations should consider budget allocations in order to fund construction and improve the learning center of the bamboo handicraft community enterprise of Pailom sub-district. Lastly, the government sectors should find marketing experts to give advice and suggestions to the group.

Key words : Bamboo Handicrafts, Youth Group

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ให้กลุ่มเยาวชนตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์” นี้ ถือเป็นงานวิจัยชิ้นแรกในชีวิตของข้าพเจ้า อันที่จริง ข้าพเจ้าไม่ค่อยถนัดในงานเชิงวิชาการ เพราะงานส่วนใหญ่เป็นงานภาคปฏิบัติมากกว่า แต่ที่สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนแห่งนี้ ได้ทำให้งานวิจัยทางวิชาการ เป็นเรื่องเดียวกันกับงานพัฒนา คือ การนำเรื่องราวที่ทำอยู่ในชุมชนมาร้อยเรียงและบอกเล่าเพื่อให้เกิดประโยชน์กับผู้อื่น และเป็นการทบทวนทิศทางการทำงานกับชุมชนไปด้วย

ข้าพเจ้าขอขอบคุณคณาจารย์ทุก ๆ ท่าน จากสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน (มหาวิทยาลัยชีวิต) โดยเฉพาะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ ที่ได้เมตตาให้คำปรึกษา ทำให้ข้าพเจ้ามีความเข้าใจ และมีแนวทางที่ถูกต้องในการวิจัย ขอขอบคุณอย่างสุดซึ้งกับผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน อาจารย์และนักเรียน ในชุมชนตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลในการวิจัย สละเวลาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ตรงประเด็น ที่สำคัญ ขอขอบคุณครอบครัวของข้าพเจ้าทุกคน ที่ให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังให้ข้าพเจ้ามีความสำเร็จในการศึกษา และการทำวิจัยในครั้งนี้

สมบัติ อ่องอัน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญแผนภูมิ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
คำถามสำคัญในการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสาน.....	7
แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	11
แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้.....	14
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	18
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	20
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
รูปแบบการวิจัย.....	21

สารบัญ (ต่อ)

วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย.....	21
วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและประชากรเป้าหมายในการวิจัย.....	22
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	23
วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล.....	24
สถานที่ในการวิจัย.....	26
ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย.....	26
ปฏิทินการวิจัย.....	27
การนำเสนอข้อมูล.....	27
4 ผลการวิจัย	
ประวัติและข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของชุมชน.....	29
คุณค่าและความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานไม้ไผ่.....	36
กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน.....	43
ผลของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน.....	45
ปัญหาอุปสรรค.....	50
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	51
อภิปรายผลการวิจัย.....	53
ข้อเสนอแนะ.....	55
บรรณานุกรม.....	58
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก แบบสำรวจผลิตภัณฑ์.....	61
ภาคผนวก ข แนวสัมภาษณ์.....	63
ภาคผนวก ค ภาพประกอบการวิจัย.....	66
ประวัติผู้วิจัย.....	82

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 ปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	27
4.1 แสดงจำนวนประชากรและครัวเรือนในตำบลไผ่ล้อม แยกรายหมู่บ้าน.....	32
4.2 หมวดผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการเกษตร.....	36
4.3 หมวดผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการประมง.....	38
4.4 หมวดผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับเครื่องใช้ในครัวเรือน.....	40
4.5 หมวดผลิตภัณฑ์อื่น ๆ.....	42
4.6 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน.....	46

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
4.1 กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ให้สมาชิกกลุ่มและเยาวชน	44

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	20
4.1 แผนที่แสดงเขตตำบล ในอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์.....	31
1. ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ที่จัดแสดงในที่ตั้งของวิสาหกิจชุมชน.....	66
2. ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ตะกร้าของฝาก กระบอกลูกไม้ไผ่.....	66
3. ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (หมวกและพัด).....	67
4. ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (ตะกร้าใส่ของทรงเหลี่ยม).....	67
5. ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (ตะกร้าใส่ของมีหู).....	68
6. ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (ตะกร้าทรงกลม).....	68
7. ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (กระปุกใส่ข้าวเหนียว, แจกั้น).....	69
8. ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (ตะกร้าใส่ผลไม้).....	69
9. ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (ตะกร้าใส่ของฝาก).....	70
10. ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (กระเป๋).....	70
11. ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (ตะกร้าใส่ของใช้ในครัวเรือน).....	71
12. ปราชญ์ชาวบ้านนางวิเชียร เพ็ญมณี ผู้เชี่ยวชาญการจักสานพัด.....	71
13. นางสมสมัย จีระมณีมัย ปราชญ์ชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญการทำหมวก ตะกร้า.....	72
14. นายคราม ธีเมือง ปราชญ์ชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญการทำข้อง ตะกร้า ลอม.....	72
15. ปราชญ์ชาวบ้าน กับกิจกรรมการสอนให้นักเรียน โรงเรียนวัดบรมธาตุ.....	73
16. ปราชญ์ชาวบ้าน กับกิจกรรมการสอนให้นักเรียน โรงเรียนวัดไผ่ล้อมวิทยา.....	73
17. นางสาวลย์ ไคร้คง กับกิจกรรมการสอนให้นักเรียน.....	74
18. นางเสงี่ยม สนอยู่ กับกิจกรรมการสอนให้นักเรียน.....	74
19. นายคราม ธีเมือง กับกิจกรรมการสอนให้นักเรียน.....	75
20. นางจรรยา เขียวจันทร์แสง กับกิจกรรมการสอนให้นักเรียน.....	75
21. นายเดช ปาน โปรง กับกิจกรรมการสอนให้นักเรียน.....	76
22. นายโคม จันทร์เส็ง กับกิจกรรมการสอนให้นักเรียน.....	76
23. ปราชญ์ชาวบ้านและนักเรียนที่มาเรียนรู้หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่.....	77
24. การลงสัมภาษณ์ภาคสนามของนักวิจัย สัมภาษณ์นางจรรยา เขียวจันทร์แสง.....	77

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
25. การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม สัมภาษณ์ นางวิเชียร เพ็องมณี.....	78
26. การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม สัมภาษณ์ นายสุระรัตน์ ปานบำรุง.....	78
27. การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม สัมภาษณ์ นายสมหมาย รอดเลิศ.....	79
28. การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม สัมภาษณ์ อาจารย์นพพินันท์ อ่องอ้น.....	79
29. การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม สัมภาษณ์ นางวิเชียร เพ็องมณี.....	80
30. การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม สัมภาษณ์นักเรียน โรงเรียนวัดบรมธาตุ.....	80
31. การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม สัมภาษณ์ อาจารย์พิทักษ์ สนั่นประเทศ.....	81

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นองค์ความรู้เฉพาะถิ่น ในหลาย ๆ เรื่อง ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ตั้งแต่บรรพบุรุษและยังคงคุณค่ามาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็มีลักษณะที่เป็นพลวัต เพราะมีการปรับเปลี่ยน ประยุกต์ จากการผสมผสานกันกับความรู้สากลอื่น ๆ ในสังคม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา จนเกิดเป็นความรู้ใหม่ ที่สอดคล้องกลมกลืนกับเงื่อนไขบริบทแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ (กัลยาณี ปฎิมาพรเทพ, 2548) ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นปรัชญาชีวิต ที่เป็นทั้งศาสตร์คือองค์ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นจารีตประเพณี วัฒนธรรม การเป็นอยู่ อาหาร บ้านเรือน เสื้อผ้า ยารักษาโรค เครื่องมือในการทำมาหากิน ศิลปการแสดง เครื่องประดับ ตกแต่ง ฯลฯ และเป็นศิลป์คือ ทักษะ วิธีการ ในการดำเนินชีวิต การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การอยู่ร่วมกันในสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีทั้งความรู้ คุณค่า และจิตวิญญาณ คุณธรรม และเป็นองค์รวม ซึ่งเชื่อมโยงทั้งวิถีชีวิต วิถีคิด และวิถีปฏิบัติ ของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ (เสรี พงศ์พิศ, 2553) ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ด้วยการนำไปปฏิบัติจริง ในวิถีชีวิต เพื่อความอยู่รอด จนกระทั่งได้รับการพิสูจน์และยอมรับปฏิบัติอย่างแพร่หลาย จึงเป็นสิ่งที่มีความรู้ค่า ควรจะได้รับการถ่ายทอดสู่เยาวชนรุ่นหลังสืบไป

ปัจจุบัน ด้วยกระแสการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยม และการรุกรานของวัฒนธรรมสากล โดยมีเทคโนโลยีการสื่อสารที่ไร้พรมแดนเป็นเครื่องมือที่ทรงพลัง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมทางวัฒนธรรม ที่มีความเป็นสากลมากขึ้นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้ผู้คน โดยเฉพาะเยาวชนรุ่นใหม่ หลงใหลมรดกแห่งใหม่ มองว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ล้าหลัง และไม่ตระหนักถึงความสำคัญภูมิปัญญาท้องถิ่น ในขณะที่กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่คนรุ่นใหม่ ก็ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ คนรุ่นใหม่ไม่ได้รับการสืบสานความรู้และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ฟื้นฟู รวมถึงการพัฒนาต่อยอดให้เกิดคุณค่าทางสังคมและจิตใจ ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นลดความสำคัญลงไปจนแทบจะสูญหาย ความท้าทายจึงอยู่ที่การพัฒนารูปแบบของการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ากับวิถีชีวิตของผู้คน

ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนให้ดำรงอยู่ต่อไป (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ, 2548)

ตำบลไผ่ล้อม เป็นอีกตำบลหนึ่งในอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมมาเนิ่นนาน เนื่องจากเป็นชุมชนดั้งเดิมที่อพยพมาจากจังหวัดสุโขทัยมารวมตัวกัน และตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยเป็นกลุ่ม ซึ่งมีบริเวณรอบบ้านเรือนเป็นป่าไม้ไผ่ ชาวบ้านในอดีตนิยมปลูกไม้ไผ่ทั้งหมดในบ้านเพื่อนำมาใช้และแปรรูป ด้วยเหตุที่ที่คนส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์เรียกว่า “บึงมาย” ขณะที่มีลำห้วยย่อยอีกถึง 17 แห่ง ทำให้เหมาะต่อการทำมาหากินด้านเกษตรกรรม ต่อมาทางราชการได้ประกาศจัดตั้งเป็นตำบล โดยมีชื่อว่า “ตำบลไผ่ล้อม” มีวัฒนธรรมประเพณี และภาษาพูดคล้ายแบบสุโขทัย อาชีพหลักของชุมชนคือการทำนา และปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ การอพยพของผู้คนที่มีการแสวงหาทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดการนำพาภูมิปัญญาความรู้ ทักษะฝีมือในงานช่างมาด้วย จึงทำให้มีอาชีพเสริมที่มีรากฐานมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการทอผ้า การเพาะเห็ด การทำดอกไม้ประดิษฐ์แบบกิ่งก้าน การทำแหมเห็ดผสมหนังหมู รวมถึงการทำหัตถกรรมจักสาน โดยใช้วัสดุดิบที่มีอยู่ในชุมชนคือไม้ไผ่ แต่ด้วยความเจริญและการพัฒนาสมัยใหม่ ทำให้ปัจจุบัน จำนวนของปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญด้านหัตถกรรมลดน้อยลงไปมาก และขาดการจัดการความรู้ หรือการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่รุ่นต่อไป

อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้นำชุมชน และหน่วยงานในพื้นที่ ยังคงตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เด็กและเยาวชนเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในชุมชน จึงเริ่มมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านไปสู่กลุ่มอาชีพ และนักเรียนในโรงเรียน ทำให้เกิดการตื่นตัวและมีการพัฒนารูปแบบและการบริหารจัดการ ที่บูรณาการเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนในเรื่องอื่น ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี เพื่อสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของคุณค่า ได้เรียนรู้ถึงเนื้อหา วิธีการ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานในแต่ละประเภท ตั้งแต่การผลิตวัตถุดิบ การปลูกขยายพันธุ์ การแปรรูปตลอดจนถึงการกระจายผลิตภัณฑ์สู่ตลาด ทำให้เกิดการอนุรักษ์ และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ดำรงอยู่แบบมีคุณค่า โดยไม่ถูกกลืนไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ เพราะสามารถเชื่อมโยงกับมิติการพัฒนาในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การสร้างงาน สร้างอาชีพรายได้และผลตอบแทนที่ดี การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร การสืบสานประเพณีวัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น ซึ่งข้าพเจ้าในฐานะนักวิจัย ได้มีส่วนร่วมในการผลักดัน สร้างการเรียนรู้ให้กับคนรุ่นใหม่ในภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน จึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัย เรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้กลุ่มเยาวชนตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์” เพื่อให้เกิด

ความเข้าใจในคุณค่าความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานไม้ไผ่ ของชุมชนในแต่ละประเภท และเพื่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการและวิธีการที่มีประสิทธิภาพ ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานของปราชญ์ชาวบ้าน ไปสู่กลุ่มเด็กเยาวชนในชุมชน รวมถึงเพื่อศึกษาผลของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสาน ไม้ไผ่ให้เยาวชนในตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่า ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำวิจัยในครั้งนี้ จะเกิดองค์ความรู้ทางวิชาการและเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง ในการกำหนดนโยบาย หรือมีบทบาทในการสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมให้มีความเข้าใจและสามารถบูรณาการการพัฒนาได้อย่างรอบด้านต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณค่าและความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานไม้ไผ่ ของตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
2. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชนตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
3. เพื่อศึกษาผลของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชนตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. คุณค่าและความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานไม้ไผ่ ของตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นอย่างไร
2. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชนตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นอย่างไร
3. ผลของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตการวิจัยด้านภูมิศาสตร์

พื้นที่การวิจัย คือ 3 หมู่บ้าน ในตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้แก่

หมู่ 1 บ้านไผ่ล้อม

หมู่ 2 บ้านไผ่เขียว

หมู่ 7 บ้านทุ่งสวรรค์

2. ขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัย

2.1 ศึกษาคุณค่าและความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานไม้ไผ่ โดยการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ 5 หมู่บ้าน ในตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งแบ่งเป็น 4 หมวด คือ หมวดผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการเกษตร การประมง เครื่องใช้ในครัวเรือน และหมวดอื่น ๆ ซึ่งมีรายการผลิตภัณฑ์ทั้งหมดประมาณ 44 รายการ แต่ในการวิจัย จะเลือกศึกษารายละเอียดเชิงลึกเกี่ยวกับคุณค่าและความหมายเพียงหมวดละ 1 รายการผลิตภัณฑ์เท่านั้น ซึ่งการศึกษาค่าและความหมายของผลิตภัณฑ์ ไม่ได้ศึกษาในด้านประโยชน์ในการใช้สอยเท่านั้น แต่ศึกษาประโยชน์ที่เกิดขึ้นในด้านเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมด้วย

2.2 ศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชนตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยการใช้แนวสัมภาษณ์ สอบถามปราชญ์ชาวบ้าน หรือครูภูมิปัญญา ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอด รวมถึงผู้แทนขององค์กรหน่วยงานในพื้นที่ ให้เห็นภาพรวมของนโยบาย วิธีการกระบวนการ เทคนิค รูปแบบที่ใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ที่มีประสิทธิภาพและมีพลัง การเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือในชุมชน เพื่อช่วยส่งเสริมสนับสนุน ให้เกิดการพัฒนาและต่อยอดผลิตภัณฑ์

2.3 ศึกษาผลของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชนในตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นการศึกษาถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง โดยการใช้แนวสัมภาษณ์ ต่อสมาชิก เยาวชน ที่เป็นผู้เรียน รวมถึงผลลัพธ์ต่อครอบครัว ชุมชน ในพื้นที่วิจัย ที่ครอบคลุมถึงผลลัพธ์ในด้านเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมด้วย

3. ขอบเขตด้านประชากร

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้มีการกำหนดเงื่อนไขพื้นที่และกลุ่มประชากรตัวอย่างในการวิจัย เป็น 3 ส่วน คือ

3.1 ผู้แทนของหน่วยงาน องค์กร ที่มีบทบาทเกี่ยวข้อง และคลุกคลีสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มหัตถกรรมจักสานตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ คือ

3.1.1 นายกเทศมนตรีและทีมบริหาร เทศบาลตำบลทุ่งยั้ง-ไผ่ล้อม จำนวน 2 ราย

3.1.2 ผู้นำชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้าน ของหมู่ที่ 1, 2 และ 7 จำนวน 3 ราย

3.1.3 ผู้บริหารและครู จำนวน 3 ราย

3.2 ผู้สูงอายุ ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นครูภูมิปัญญา ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสาน ในพื้นที่ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 3 ราย

3.3 เยาวชนนักเรียน และสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสาน จำนวน 10 ราย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. กลุ่มเยาวชนและสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสาน ได้ทบทวนและเรียนรู้ถึงคุณค่าและความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ของตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งจะทำให้มีประโยชน์ต่อการต่อยอดออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณค่าและมีความเหมาะสมกับยุคสมัย

2. หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง ในการกำหนดนโยบาย หรือมีบทบาทในการสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล และเทศบาล ได้ทราบถึงกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งจะทำให้เห็นถึงความหลากหลายของวิธีการถ่ายทอดในรูปแบบต่าง ๆ ให้กับเยาวชน ความเชื่อมโยงและคุณค่าที่เกิดจากการบูรณาการกับการพัฒนาในเรื่องอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร และการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมชุมชน

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

หัตถกรรมจักสาน หมายถึง กิจกรรมการผลิตเครื่องอุปโภคบริโภค และอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นใช้ในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ ประเพณีวัฒนธรรม ศิลปการแสดง การละเล่น ด้วยฝีมือ องค์ความรู้ ทักษะ ในการผลิตของประชาชนหรือสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจัก

สถาน ซึ่งมีการถ่ายทอดต่อกันมาในชุมชนหรืออาจได้รับการถ่ายทอดจากชุมชนอื่น โดยใช้วัตถุดิบ ที่มาจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ไม้ไผ่ หวาย ใบมะพร้าว ผ่านกระบวนการจักสานด้วยมือ ใน รูปแบบและวิธีการ ที่เป็นองค์ความรู้ของชุมชนนั้น ๆ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความเชื่อ คุณค่า ทักษะ วิธีการ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งคนรุ่นต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน ได้อนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์ รังสรรค์ให้เกิดเป็นความรู้ใหม่ในสังคมที่ผสมผสานกันกับความรู้อื่น ๆ ที่มาจากทั่วโลก ภูมิปัญญา ท้องถิ่นจึงเป็นปรัชญาชีวิต ที่เป็นทั้งศาสตร์ คือความรู้ ความเชื่อ คุณค่า ทักษะ วิธีการ ประสบการณ์ เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ปัจจัยสี่ การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การอยู่ ร่วมกันในสังคม และเป็นศิลป์คือความรู้ที่มีคุณค่า ดีงาม ที่ผู้คน ได้คิดค้นขึ้นมาไม่ใช่ด้วยสมองอย่าง เดียว แต่ด้วยอารมณ์ ความรู้สึก จิตวิญญาณ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีความเชื่อมโยงทุกอย่างทุกด้าน ทุกมิติเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวมสอดคล้องกลมกลืนกับเงื่อนไขบริบทแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความรู้ ปัญญา ความพอเพียง การอยู่อย่าง เป็นสุข ซึ่งเชื่อมโยงทั้งวิถีชีวิต วิถีคิด วิถีปฏิบัติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น แสดงออกให้เห็นจากจารีต ประเพณี วัฒนธรรม การเป็นอยู่ อาหาร บ้านเรือน เสื้อผ้า ยารักษาโรค เครื่องมือในการทำมาหากิน ศิลปการแสดง เครื่องประดับตกแต่ง

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการส่งต่อความรู้ ความเชื่อ คุณค่า ทักษะ วิธีการ ประสบการณ์ ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการ ประกอบอาชีพ การผลิตสินค้า วัฒนธรรมประเพณี การเป็นอยู่ อาหาร บ้านเรือน เสื้อผ้า ยารักษา โรค เครื่องมือในการทำมาหากิน ศิลปการแสดง เครื่องประดับตกแต่ง ซึ่งเป็นการถ่ายทอดจากผู้ที่ เชี่ยวชาญ ปรารถนาชาวบ้านผู้ที่มีความรู้ในชุมชน ไปสู่คนอื่น ๆ ในชุมชนที่มีความสนใจเรียนรู้ ด้วยรูปแบบวิธีการที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการสอน การสาธิตให้ดู การฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง โดยที่ผู้ให้ความรู้ ได้ช่วยให้คำแนะนำ ติดตาม รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่มสมาชิก เพื่อให้เกิดการต่อยอดพัฒนา

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทำวิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้กลุ่มเยาวชนตำบลไผ่ล้อม อำเภอถ้ำแค จังหวัดอุดรธานี นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสาน
2. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสาน

เครื่องจักสานเป็นศิลปหัตถกรรมเก่าแก่ของมนุษย์ มีหลักฐานปรากฏว่า มนุษย์ได้ประดิษฐ์เครื่องจักสานมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์หลายพันปีมาแล้ว มีหลักฐานทางโบราณคดี เช่นที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี หรือในภาพจิตรกรรมฝาผนัง วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นภาพที่ชาวบ้านกำลังนั่งสนทนากันอยู่ และข้าง ๆ มีภาชนะจักสานที่เรียกว่า “เปียด” หรือกระบุง ซึ่งเป็นหลักฐานที่สามารถสันนิษฐานได้ว่า มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย รู้จักการทำเครื่องจักสานมาก่อนการทำเครื่องปั้นดินเผา (วิฑูรย์ ลีสุวรรณ, 2541, หน้า 20) โดยพัฒนาจากเครื่องจักสานหยาบ ๆ ที่สานด้วยเถาวัลย์ กิ่งไม้ ใบไม้ พัฒนามาเป็นการนำต้นไม้มากำ เกลา ให้มีขนาดเหมาะสมกับการสานเป็นภาชนะ เครื่องใช้ต่าง ๆ เรียกว่า “การจัก” และนำวัตถุดิบที่ผ่านการผ่า เกลา มาประดิษฐ์เป็นภาชนะ โดยการสอด จัด พัน และถัก เรียกรวม ๆ กันว่า “การสาน” และเรียกสิ่งๆ ที่สร้างขึ้นจากกรรมวิธีดังกล่าวว่า “เครื่องจักสาน” มนุษย์ได้พัฒนาเครื่องจักสานให้มีรูปแบบต่าง ๆ กันไป จากวัตถุดิบหลายชนิด เหมาะสมกับการใช้สอยของแต่ละท้องถิ่น โดยประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียเป็นแหล่งผลิตเครื่องจักสานที่สำคัญของโลก ทั้งนี้เพราะภูมิภาคนี้มีความหลากหลายของพืชพันธุ์ไม้นานาชนิด มีคุณสมบัติเหมาะสม

ที่จะนำมาเป็นเครื่องจักสาน และประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร ยังไม่ได้พัฒนาเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักรกล จึงต้องจักสานเครื่องใช้เพื่อตอบสนองความต้องการใช้สอยในชีวิตประจำวัน

ในประเทศไทย เครื่องจักสาน เป็นเครื่องใช้ของคนไทย ที่เป็นภาชนะประจำบ้านหรือเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ที่สานด้วยตอก หวาย มีรูปร่างต่าง ๆ กัน บางชนิดสานเป็นตาห่างๆ มีหูหิ้ว บางชนิดสานทึบ เป็นต้น มีทั้งขนาดใหญ่และเล็ก แตกต่างกันไปตามการใช้สอยในแต่ละภาค ส่วนใหญ่มีใช้กันแทบทุกครัวเรือนมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนไทย เพราะผลิตขึ้นตามสภาพแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ในภาคเหนือ ผู้ที่เป็นช่างฝีมือที่เก่ง ๆ จะถูกเรียกว่า “สล่า” โดยพงศาวดารโยนก ได้ระบุว่าขณะที่พญามังรายได้ประทับที่เวียงกุมกามนั้น ได้ยกทัพไปตีเมืองพม่ารามัญในปี พ.ศ.1831 และพุกาม ปี พ.ศ.1833 ทำให้ได้เชลยที่เป็นช่างฝีมือมาไว้ในเมืองเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก และในยุคของพระเจ้ากาวิละ ราษฎรชาวไทยเงิน ไทยยong ไทยลื้อ ไทยใหญ่ และไทยวน ได้รับการจัดสรรที่อยู่ตามความเหมาะสม เช่น ช่างหล่ออยู่ที่ประตูเชียงใหม่ ช่างเงิน ช่างเงิน ช่างปั้นดินเผา อยู่ที่ถนนวัวลาย บ้านนันทาราม และบางส่วนของหางดงและสันป่าตอง ช่างกระดาษอยู่ที่สันกำแพง เป็นต้น (จินตนา มัชฌมบุรุษ และคณะ, 2539, หน้า 1-2) ยามใดที่บ้านเมืองสงบจากศึกสงคราม ประชาชนก็จะประกอบอาชีพ และมีวิถีชีวิตตามปกติ มีการทำหัตถกรรมงานฝีมือที่หลากหลายตามความจำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น การทอผ้า การทำขนม เครื่องมือในการทำเกษตร หรือแม่ค้าพ่อค้า จะขายสินค้า ก็ต้องมีดอกมามัดสินค้า ซึ่งหัตถกรรมเครื่องจักสานได้รับความนิยมมาก เพราะมีความทนทานและใช้งานได้นาน

ประเภทของเครื่องจักสาน (วิฑูรย์ ลีสุวรรณ, 2541, หน้า 2) อาจแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1. เครื่องจักสาน ที่เป็นเครื่องมือในการดักจับสัตว์น้ำเช่น ลอบ ไช ตุ่ม สุ่ม ชะนาง อีจู้จั้น กระชัง กรงนก เป็นต้น
2. เครื่องจักสาน ที่เป็นเครื่องใช้ในการทำเกษตร ได้แก่ เกอบ หมวก เปี้ยว เป็นอุปกรณ์ในการสวมศีรษะป้องกันแดดฝน การสานรั้ว หรือทำแผง เล้า รวมถึงส้อม กัวย ในการเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ การทำกระด้ง ตะแกรง วิ คูดี้ข้าว
3. เครื่องจักสาน ที่เป็นเครื่องใช้ในการอุปโภคบริโภค เช่น น้ำตุง กระบุง กระจาด กระด้ง กระชอน กะโล่ กล่องข้าว หวด กระด้บ โตก ฝาชี กระจาด กระเป่าถือ เขียนหมาก และเครื่องจักสาน ที่ใช้ปูนั่งนอน เช่น เสื่อลำแพน เสื่อกระจูด เสื่อใบลำเจียก
4. เครื่องจักสาน ที่ใช้ในพิธีกรรม หรือในการไปทำบุญ เพื่อความปราณีตสวยงาม เช่น ก่องข้าวขวัญของชาวอีสาน กระจาด กระเป่าถือ การทำกัวย ซ้ำลอม ขันกระหย่อง ราชวัตร เผลว เป็นต้น

5. เครื่องจักสาน ที่เป็นของเล่นเด็ก เช่น ปลาตะเพียน ตักแตน

วัตถุดิบหรือสิ่งทีนำมาทำเครื่องจักสานมีหลายชนิด ในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมใช้ไม้ไผ่มาจักเป็นเส้นตอก ใบตาล ใบมะพร้าว กระจูด กก แห้ง หล้า แฝก ผักตบชวา และไม้หวาย มาสานเป็นสิ่งต่าง ๆ แต่ในภาคใต้ นิยมใช้ต้นกระจูด ใบลำเจียก ใบมะพร้าว ใบลาน และย่านลิเภา เป็นวัตถุดิบในการสาน เนื่องจากหาได้ง่ายกว่า แต่ในภาพรวมของไทย ไม้ไผ่ถือเป็นวัตถุดิบที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการทำเครื่องจักสานมากที่สุด เครื่องจักสานไม้ไผ่จึงเป็นที่นิยมผลิตกันในภูมิภาคเอเชีย ไม้ทีนำมาทำเครื่องจักสานได้ดีมีหลายพันธุ์ เช่น ไผ่สีสุก ไผ่รวก ไผ่เอี้ยะ ไผ่ข้าวหลาม เป็นต้น (วิฑูรย์ ลีสุวรรณ, 2541, หน้า 4) ในส่วนของหวายก็เป็นวัสดุในการสานได้ดีเช่นเดียวกับไผ่ แต่หาได้ยากกว่า ส่วนมากจึงนิยมนำมาสานผสมกับไม้ไผ่มากกว่าที่จะใช้สานทั้งหมด

เครื่องมือที่ใช้ในการทำเครื่องจักสาน ที่สำคัญ คือ

1. มีดอีโต้ มักใช้มีดที่เป็นเหล็กกล้า เนื้อแกร่ง เพื่อใช้ในการผ่าและตัด จึงต้องเป็นมีดที่มีสันหนา
2. มีดตอก ซึ่งเป็นมีดปลายเรียวแหลม ปลายและด้ามงอน มีสันบาง ส่วนมากตัวมีดจะสั้นกว่าด้าม เพื่อเหลา จักไม้เป็นตอก โดยสอดด้ามเข้าไปในระหว่างแขนกับลำตัว เพื่อให้เหลาดอกได้สะดวก ส่วนปลายที่งอนแหลมนั้น จะใช้เจาะหรือคว้านได้ด้วย
3. เหล็กหมาด เป็นเหล็กปลายแหลม ใช้สำหรับเจาะ ไช จัด แงะ มีสองชนิด คือ เหล็กหมาดปลายแหลม ใช้สำหรับไช จัด แงะ และเหล็กหมาดปลายหอก ใช้สำหรับเจาะให้เป็นรู
4. กิมไม้ วัสดุปร่างคล้ายกิมทั่วไป แต่มีขนาดใหญ่ และทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้มะค่า แก่นมะขาม เพื่อนำมาหนีบปากภาชนะจักสานเพื่อเข้าขอบ โดยการผูกหวายที่ขอบ

นอกจากเครื่องมือเหล่านี้แล้ว ช่างจักสานอาจมีเครื่องมือพิเศษเฉพาะตัวแตกต่างกันไปอีกด้วย ปัจจุบันมีผู้ประดิษฐ์เครื่องจักและเหลาด้วยมอเตอร์ไฟฟ้า ช่วยให้เกิดความรวดเร็ว ประหยัดเวลามากขึ้น แต่กระนั้น ก็ยังสู้ตอกที่จักและเหลาด้วยมือที่เรียบและปราณีตกว่าไม่ได้

การผลิต การทำเครื่องจักสานในบางชนิด ช่างจักสานจะสานภาชนะหรือใช้ไม้มาทำเป็นแม่แบบให้มีขนาดรูปร่างตรงตามความต้องการก่อน แล้วจึงสานทับแม่แบบอีกทีหนึ่ง เพื่อให้ได้เครื่องจักสานที่มีรูปร่างและขนาดเหมือน ๆ กันในจำนวนมาก เช่น การสานหมวกหรือก๊วยบนภาคเหนือ ช่างสานมักใช้ไม้กึ่งเป็นรูปหมวกเป็นแม่แบบก่อน แล้วค่อยสานโครงหมวกตามแม่แบบที่เป็นไม้ แล้วบุด้วยใบลานหรือใบตาลอีกชั้นหนึ่ง วิธีนี้ ทำให้ได้หมวกที่มีรูปร่างเหมือนและมีขนาดเท่า ๆ กัน การแปรรูปไม้โดยการจัก เพื่อให้ได้วัตถุดิบที่เป็นเส้นเล็กสานได้ละเอียดยิ่งขึ้น เช่น การนำหวายมาจักเป็นเส้น การนำไม้ไผ่มาจักเป็นตอก ทำให้สามารถผลิตเครื่องจักสานให้มีรูปร่างและลวดลาย

ละเอียดปราณีตตามความต้องการ การใช้เส้นตอกมาขัดกัน เริ่มจากการสานอย่างง่าย ๆ ด้วยการยกขึ้นเส้นหนึ่งแล้วข่มลงอีกเส้นหนึ่งสลับกัน เป็นรูปมุมฉากระหว่างแนวตั้งกับแนวนอน เรียกว่า ลายขัดหรือลายหนึ่ง จนถึงการสอดและขัดแปลกออกไปเป็นลายที่ยากขึ้น เช่น ลายสอง ลายสาม จนถึงลายที่มีลักษณะพิเศษออกไป เช่น ลายเฉลว ลายแทง ลายเกล็ดเต่า ลายนี้มักใช้สานภาชนะโปร่ง เช่น เข่ง ชะลอม หรือใช้สานประกอบกับลายอื่น เช่น สานเป็นส่วนบนของหมวก เพราะสามารถสานกระจายออกจากศูนย์กลางได้ดี ก่อนที่จะสานลายขัดหรือลายอื่นประกอบไปส่วนอื่น ๆ ของเครื่องจักสานต่อไป ส่วนลายขัดหรือถัก เป็นการสานที่ใช้วัสดุที่ไม่สามารถคงรูปอยู่ได้ด้วยตัวเอง เช่น หวาย ย่านลิเภา เป็นต้น ที่ต้องสานโดยการใช้วัสดุอื่นเป็นโครงก่อน จากนั้นจึงถักยึดพันกับโครงให้เป็นรูปทรงตามที่ต้องการ เช่น การสานกระเป่า ตะกร้าหวี เป็นต้น นอกจากนี้ อาจมีลายอิสระ เช่น การสานของเล่นด้วยใบตาล ใบลาน ใบมะพร้าว เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น ปลาตะเพียน ตั๊กแตน นก เข็มขัด แหวนกำไล เป็นต้น

คุณค่าของเครื่องจักสาน เครื่องจักสานเป็นสิ่งที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในกระสังสรรค์ ผลผลิตจากเครื่องใช้ไม้สอย ดังนั้น นอกจากจะมีคุณค่าใช้แก่งของการใช้สอยแล้ว ยังมีคุณค่าในแง่ของศิลปะและความงาม ที่แสดงให้เห็นถึงความละเอียดปราณีต แม้ว่าปัจจุบัน การทำหัตถกรรมเครื่องจักสานเริ่มลดน้อยลงไป เพราะมีการผลิตภาชนะเครื่องใช้ที่ทำด้วยพลาสติก อะลูมิเนียม เงิน หรือวัสดุขีบอย่างอื่น มาทดแทนมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากสามารถผลิตได้ในปริมาณที่มากและประหยัดเวลา ตอบสนองความต้องการและดำเนินการในเชิงธุรกิจ แต่กระนั้น ก็ยังไม่การทำหัตถกรรมเครื่องจักสานอยู่ในชุมชนต่าง ๆ เพราะว่าเครื่องจักสานหลายชนิด มีคุณสมบัติพิเศษที่ไม่สามารถใช้สิ่งอื่นทดแทนได้

จากความหมายและแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า หัตถกรรมจักสานในงานวิจัยชิ้นนี้ หมายถึง กิจกรรมการผลิตเครื่องอุปโภคบริโภค และอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นใช้ในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ ประเพณีวัฒนธรรม ศิลปการแสดง การละเล่น ด้วยฝีมือ องค์ความรู้ ทักษะ ในการผลิตของประชาชนหรือสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสาน ซึ่งมีการถ่ายทอดต่อกันมาในชุมชนหรืออาจได้รับการถ่ายทอดจากชุมชนอื่น โดยใช้วัตถุดิบที่มาจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน คือไม้ไผ่ ที่ปลูกกันอย่างแพร่หลาย ผ่านกระบวนการจักสานด้วยมือ ในรูปแบบและวิธีการที่เป็นองค์ความรู้ของชุมชน

2. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นคำที่ใช้แพร่หลายกันทั่วไปในสังคม และในวงการต่าง ๆ ของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และสื่อมวลชน ในช่วงยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมา ในกระแสสังคมที่เริ่มมีการต่อต้านโลกาภิวัตน์ และหันมาให้ความสำคัญกับการจัดการตนเองของท้องถิ่นมากขึ้น (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2548, หน้า 1-3) จึงมีการยกย่องความรู้ และความงดงามลุ่มลึกของวิถีชีวิตแบบท้องถิ่น ที่มีการจัดการแบบยั่งยืน เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม บนฐานของระบบความคิด ความเชื่อ ที่เคารพธรรมชาติ การเป็นอยู่แบบเรียบง่าย พอเพียง

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งคนรุ่นต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน ได้อนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์ รังสรรค์ให้เกิดเป็นความรู้ใหม่ในสังคมที่ผสมผสานกันกับความรู้อื่น ๆ ที่มาจากทั่วโลก ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นปรัชญาชีวิต ที่เป็นทั้งศาสตร์ คือความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต บังคับ การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การอยู่ร่วมกันในสังคม และเป็นศิลป์คือความรู้ที่มีคุณค่า งดงาม ที่ผู้คนได้คิดค้นขึ้นมาไม่ใช่ด้วยสมองอย่างเดียว แต่ด้วยอารมณ์ ความรู้สึก จิตวิญญาณ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นความรู้ที่เชื่อมโยงทุกอย่างทุกด้านทุกมิติเข้าด้วยกัน เป็นความรู้ที่มีคุณธรรมและเป็นองค์รวมในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านอย่างสอดคล้องกลมกลืนกับเงื่อนไข บริบทแวดล้อมของท้องถิ่น การเรียนรู้ในอดีตจึงไม่ใช่การเรียนรู้เพื่อให้เกิดความรู้เท่านั้น แต่ให้เกิดปัญญา ความพอเพียง การอยู่อย่างมีความสุข ซึ่งเชื่อมโยงทั้งวิถีชีวิต วิถีคิด วิถีปฏิบัติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น แสดงออกให้เห็นจากจารีตประเพณี วัฒนธรรม การเป็นอยู่ อาหาร บ้านเรือน เสื้อผ้า ยารักษาโรค เครื่องมือในการทำมาหากิน ศิลปการแสดง เครื่องประดับตกแต่ง (เสรี พงศ์พิศ, 2553, หน้า 140-142)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดจากการสะสมความรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน แบบบูรณาการจึงมีความเชื่อมโยงกันในทุกเรื่องของวิถีชีวิตชาวบ้าน ไม่เฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในขณะเดียวกันนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ผ่านกระบวนการกลั่นกรอง นำไปใช้อย่างละเอียด ซึ่งได้ผสมผสานวิถีชีวิตของชาวบ้านกับสภาพแวดล้อมบริบทของชุมชน ในแต่ละช่วงกาลเวลา มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นสืบต่อกันมาจนเป็นมรดกที่สำคัญของชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีความเกี่ยวพันกับคตินิยม ความรู้ ความคิด สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชาวบ้านในแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งมีความจำเพาะเหมาะสมกับท้องถิ่นนั้น ๆ โดยให้ความสำคัญกับคุณธรรม จริยธรรมมากกว่าในเรื่องของวัตถุหรือทรัพย์สิน (ประเวศ วะสี, 2534, หน้า 11-17)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ มีคุณค่า เพราะเป็นพื้นเพแห่งรากฐานความรู้ชาวบ้าน และในหลายกรณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้พิสูจน์ให้เห็นชัดเจน เช่น ปรากฏการณ์ของ “หมอน้อย” ที่มีชื่อเสียงว่ารักษาโรคได้เพียงด้วยท่อนไม้เล็ก ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การแพทย์แผนปัจจุบันหรือการสาธารณสุขสมัยใหม่ ยังไม่สามารถตอบสนองปัญหาสุขภาพของชาวบ้านได้ทั้งหมด ชาวบ้านยังต้องหันไปพึ่งอำนาจพิเศษตามวิถีดั้งเดิมของภูมิปัญญาท้องถิ่น แม้จะอธิบายไม่ได้ แต่ก็เป็นที่เลือกเดียวที่เหลืออยู่ หรือแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องผีในวิถีชุมชน ทำให้เห็นถึงรากฐานทางความคิดของคำหลัก 4 คำ คือ คำว่า “เวลา ที่ ผี ขวัญ” ว่าเป็นเสาหลักของวัฒนธรรมไทยของวิถีไทย ซึ่งเป็นวิถีคิด วิถีปฏิบัติ และวิถีให้คุณค่าของคนไทยกับสิ่งต่าง ๆ ทั้งในอดีตและสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (เสรี พงศ์พิศ, 2529, หน้า 11-17)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มี 2 ลักษณะ (เสรี พงศ์พิศ, 2536, หน้า 145) กล่าวคือ

1. มีลักษณะเป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
2. มีลักษณะเป็นรูปธรรม เกี่ยวกับเรื่องเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ

ประพันธ์ กักคิกุล และคณะ (2549 หน้า 15) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนที่เป็นรูปธรรมออกไปอีกเป็น 6 ด้าน คือ

1. ด้านเกษตรกรรม โภชนาการ และอาหารแปรรูป
2. ด้านหัตถกรรม เช่น ผ้า เครื่องใช้ เครื่องจักสาน
3. ด้านการแพทย์แผนไทย และสมุนไพร
4. ด้านการบริหารจัดการองค์กรชุมชน และสวัสดิการสังคม
5. ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวรรณกรรม
6. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

ในขณะที่อังคูล สมคะเนย์ (2535, หน้า 37) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับความคิด คติ ความเชื่อ ภาษาและหลักการที่เป็นพื้นฐานแห่งองค์ความรู้ที่เกิดจากการสังสม ถ้ายทอดต่อ ๆ กันมา และยังปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือผีพื้นบ้าน การทำเกษตรปลูกพืช การทำสวน การเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้แรงงาน รวมถึงการหาวัตถุดิบ ผลผลิตต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิต การยังชีพ และด้วยความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรม ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ

กับคดี คำสอน คำพังเพย สุภาษิต นิทานหรือตำนานพื้นบ้าน คติธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญา คำทายต่าง ๆ ภาษาถิ่นหรือภาษาพื้นบ้าน

กลุ่มที่ 2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณี ซึ่งเป็นตัวชี้ที่สำคัญที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละชุมชนต่อการดำเนินชีวิต และผลงานกิจกรรมที่เกิดจากการรังสรรค์ของชาวบ้านนั้น ได้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำรงชีวิต ความเป็นอยู่ ซึ่งมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเฉพาะกลุ่มของประชาชน หรือชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงามและความมีวินัย ความเป็นระเบียบของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น การแสดงดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ศิลปะการแสดง เช่น หนังตะลุง มโนราห์ ศิลปะด้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น

กลุ่มที่ 3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ โดยชุมชนชนบทในแต่ละพื้นที่ในอดีต มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์จับสัตว์น้ำโดยใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์เอง โดยมีเป้าหมายเพื่อยังชีพ หากิน มากกว่าที่จะทำเพื่อเงินหรือความร่ำรวย โดยมีการผลิตเครื่องมือหากินหรือผลิตภัณฑ์เพื่อใช้สอย เช่น การทำเครื่องมือจับสัตว์น้ำ งานจักสานจากไม้ไผ่ งานจักสานจากเตยป่านั้น งานจักสานจากหวาย งานประดิษฐ์สิ่งของจากเปลือกหอยแตก การจัดทำผ้าบาติกและการเขียนลายผ้าบาติก

กลุ่มที่ 4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีชาวบ้าน จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้การดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป ชาวบ้านจึงมีการปรับตัว โดยการนำความรู้และหลักการที่เคยปฏิบัติมา ผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตหรือประกอบกิจกรรมในการดำเนินชีวิตในครอบครัวและท้องถิ่น เช่น การทำไร่นาสวนผสม ตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ การแปรรูปอาหาร การประดิษฐ์ดอกไม้โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น การนำสมุนไพรเพื่อใช้รักษาโรค การถนอมอาหาร เป็นต้น

ทั้งนี้ หากพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่น ในฐานะที่เป็นเป็นระบบความรู้ประเภทหนึ่งที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น แตกต่างจากความรู้สากล ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผลผลิตทางสังคมที่ถูกสร้างด้วยเงื่อนไขที่หลากหลายของบริบทแวดล้อม ประวัติศาสตร์ ทรัพยากร อำนาจที่เป็นตัวกำหนดคุณค่า ความสอดคล้องเหมาะสม ที่จริงภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นพลวัตปรับเปลี่ยนตลอดเวลา จึงไม่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บริสุทธิ์ ดังเช่นกรณีของชุมชนไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีการแก้ไขปัญหามุมชน ผ่านแนวคิดและปฏิบัติการของผู้นำชุมชนครูประยงค์ วรรณรงค์ ซึ่งได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสมัยใหม่ เป็นเครื่องมือในการแก้ไข

ปัญหาชุมชน โดยมีการจัดทำแผนพัฒนาตำบล ตั้งศูนย์การเรียนรู้ เพื่อเปิดโอกาสทางการศึกษาและอาชีพให้ประชาชน นอกจากนี้ ยังได้ดำเนินการด้านวิสาหกิจชุมชน สร้างเครือข่ายอาชีพภายในตำบล ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน กลายเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาแบบใหม่ที่กำหนดโดยคนไม่เรียง (กัลยาณี ปฎิมาพรเทพ, 2548 อ้างใน จวีวรรณ ประจวบเหมาะ, หน้า 210-239)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้

การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาจแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ การถ่ายทอดแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ผ่านการปฏิบัติจริงร่วมกันในวิถีชีวิตประจำวัน และอีกรูปแบบหนึ่งคือเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งในอดีตอาจเป็นการจารึกในใบลาน สมุดข่อย หรือภาพวาด และในปัจจุบันคือ การบรรจุไว้ในหลักสูตรของท้องถิ่น

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมของชุมชน เป็นเหมือนสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงรากแก้วที่ยังลึกที่มาจากฐานของทุนของชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย (มณีมัย ทองอยู่ และคณะ, 2549, หน้า 114-117)

1. ทุนทางกายภาพ หรือทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน รวมถึงสิ่งปลูกสร้างที่เกิดขึ้นภายหลัง
2. ทุนทางจิตวิญญาณ เป็นสิ่งที่เป็นามธรรม เป็นความเชื่อ ความศรัทธา เป็นจิตวิญญาณของความผูกพัน ความรักหวงแหน เคารพบูชา ต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวในชุมชน

ในแง่ของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการผลิตเครื่องใช้ไม้สอย และหัตถกรรมต่าง ๆ ส่วนสัมพันธ์กับทุนของชุมชนที่มีอยู่ทั้งสิ้น เช่น ในระดับครัวเรือน การทำหัตถกรรม มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของสมาชิก ชาย หญิง และสถานะในครัวเรือนชัดเจน ผู้ชายอาจทำงานหยาบที่ต้องใช้แรงงาน เช่น การตัดไม้ ผู้หญิงและเด็กก็ทำงานละเอียด เกี่ยวกับการถักทอ เป็นต้น แต่เป็นการร่วมมือร่วมมือกันให้เกิดผลงาน และเกิดการซึมซับสืบต่อความรู้ผ่านการปฏิบัติจริง ที่สามารถไปด้วยกันได้ กับกระบวนการขัดกลางทางสังคม ในการอบรมสั่งสอนลูกหลานในเรื่องเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ ค่านิยม พฤติกรรมที่เหมาะสม ในระหว่างการผลิต หรือในการทอผ้า สาวชาวเหนือจะทอผ้าตอนกลางคืน เพราะมีแบบแผนของการแอ้วสาว การทอผ้าจึงเป็นกิจกรรมที่ไม่น่าเบื่อหรือการทอผ้า การทำขนมถวายในวันสำคัญทางศาสนา ก็เกิดคุณค่าที่เป็นการทำบุญด้วยฝีมือตนเองงานหัตถกรรม จึงเป็นกิจกรรมของครอบครัว ชุมชน ที่ได้ช่วยสร้างความสัมพันธ์ ความกลมเกลียวตั้งแต่กระบวนการหาวัตถุดิบ การแปรรูป การแจกจ่ายแลกเปลี่ยน เกิดเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่ยอมรับและปฏิบัติต่อ ๆ กันมา

อย่างไรก็ตาม กระบวนการพัฒนาในสังคมทุนนิยม ได้มีส่วนในการทำลายกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ตั้งแต่ระบบการตลาดที่ให้ความสำคัญกับเงินตราในการซื้อสินค้า โดยที่ไม่ต้องเสียเวลาในการผลิต ความสำคัญในการผลิตเพื่อใช้เองลดลงไป ความรู้ชุดใหม่ที่เข้ามาพร้อมระบบการศึกษาสมัยใหม่ในโรงเรียน ได้เข้ามาทดแทนกระบวนการเรียนรู้และจัดกลาแบบเดิม ทำให้การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชะงักงันไป การชักนำให้มีการผลิตเพื่อการค้า การทำลายฐานทรัพยากร สิ่งแวดล้อม โดยนายทุนภายนอก จิตวิญญาณของความผูกพัน ที่มีกิจกรรมร่วมกัน หรือสายใยของความสัมพันธ์ในครอบครัว ชุมชน ค่อย ๆ สูญหายไป ส่งผลต่อพลังในการสร้างสรรค์ ต่อยอด พัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ไม่มีความต่อเนื่อง

กัลยาณี ปฎิมาพรเทพ (อ้างใน ณ วิวรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ, 2548, หน้า 210-239) ได้ศึกษาวิจัย การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไม้เรียง อำเภอลำปาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่เผชิญกับปัญหาทั้งปัจจัยภายในและภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว หนี้สิน การถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง จนทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นถูกทำลายลงไป สถานการณ์วิกฤตนี้กลับกลายเป็นโอกาส ที่ครูประสงค์เป็นแกนนำชาวบ้าน ที่ใช้ภูมิปัญญาด้านการบริหารจัดการสมัยใหม่ผสมผสานกับภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นการปะทะกันของความรู้ระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ แต่ด้วยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบูรณาการร่วมกันในระดับรากหญ้า ผ่านการจัดทำแผนแม่บททางพารา และแผนแม่บทชุมชน เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้วิเคราะห์ปัญหา และหาทางออกร่วมกัน บนฐานของภูมิปัญญาสมัยใหม่ผสมผสานกับภูมิปัญญาดั้งเดิม สิ่งที่เกิดขึ้นจากการทำแผนแม่บทร่วมกัน คือเกิดเครือข่ายเกษตรกรที่เรียกว่า “ขมณา” (ขางพารา ไม้ผล และนา) มีการผลิต แปรรูป การตลาด รวมถึง โรงงานแปรรูปขางพารา การส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสาน และจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ทำหลักสูตรอาชีพถึง 8 หลักสูตร มีวิสาหกิจชุมชน กองทุนและธนาคารหมู่บ้าน จึงทำให้ปัญหาต่าง ๆ คลี่คลายลงไปมากที่สุด

ปาริชาติ คุณปลื้ม และ รัตยา โสวรรณปริษา (2559, หน้า 89-97) ได้นำเสนอกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเป็นความรู้แบบฝังลึก (Tacit knowledge) ที่ต้องถอดออกมาเป็นความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit knowledge) โดยมีกระบวนการตั้งแต่การจัดตั้งทีมงานผู้ถอดองค์ความรู้ของแต่ละท้องถิ่น แล้วร่วมกันวิเคราะห์กำหนดเป้าหมายองค์ความรู้ที่ต้องการถอดนำมาแยกแยะจัดหมวดหมู่ และตามหาผู้รู้หรือหลักฐานที่แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องนั้น และใช้เครื่องมือคือการสอบถาม การสังเกต ฝึกปฏิบัติ และถอดชิ้นงานในกรณีที่ไม่มีผู้รู้ที่เป็นตัวบุคคลที่จะถ่ายทอด นำมาสรุปรวบรวมและเผยแพร่

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) ได้สรุปกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายตามธรรมชาติของมนุษย์ คือ

1. การลองผิดลองถูก เพื่อดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอด ในการหาอาหาร ต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย ถ้าประสบความสำเร็จก็ได้อาหาร ได้สิ่งของ พ้นจากอันตราย ฯลฯ จากประสบการณ์ของการลองผิดลองถูก ทำให้มนุษย์สั่งสมความรู้ ความเข้าใจของตนไว้ แล้วถ่ายทอดให้กับลูกหลานเผ่าพันธุ์ของตนนาน ๆ เข้า สิ่งทีประพุดติปฏิบัติก็กลายเป็นจารีต ธรรมเนียม หรือข้อห้ามในวัฒนธรรมของกลุ่มคนนั้น ๆ ไป และมีการทดสอบอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตจริง ถ้าใช้ไม่ได้เพราะเงื่อนไขเปลี่ยนไป ก็ต้องใช้ปัญญาขบคิดแก้ปัญหาใหม่

2. การลงมือกระทำจริง มนุษย์เรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำจริง ในสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริง เช่น การเดินทาง ปลูกพืช สร้างบ้าน ฯลฯ เช่น ในกรณีของชาวบ้านภาคเหนือในประเทศไทย ได้เรียนรู้จากการร่วมกันจัดทำระบบเหมืองฝาย เพื่อการกสิกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำระหว่างเขา แล้วค่อยๆ พัฒนาขึ้นเป็นระบบความสัมพันธ์ในการ แบ่งปันน้ำระหว่างคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในลุ่มน้ำเดียวกัน ชาวอีสานเรียนรู้ที่จะเสาะแสวงหาแหล่งดินดำน้ำชุ่มเป็นที่ทำกิน หรือขุดสระไว้เป็นบารายรอบทิวสถานเพื่อเลี้ยงชุมชน ชาวภาคกลางเรียนรู้ ที่จะอยู่กับภาวะน้ำหลาก น้ำท่วม น้ำลัด ด้วยการปลูกเรือนใต้ถุนสูง เดินทางด้วยเรือและทำนาทำไร่ให้สอดคล้องกับฤดูกาล ส่วนชาวใต้ก็เรียนรู้ที่จะพึ่งพากันระหว่างคนอยู่ต่างถิ่นต่างทำเลกัน ในเขตเชิงเขา ลุ่มน้ำ และชายทะเล ด้วยการผูกไมตรีแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างพื้นที่

3. การถ่ายทอดความรู้ (transmission) ให้คนรุ่นหลังด้วยการสาธิตวิธีการ การสั่งสอน ด้วยการบอกเล่า ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านทุกภูมิภาค จะนิยมวิธีการสาธิตและสอนเป็นวาจา แต่ในกรณีที่เป็นศิลปหรือวิทยาการที่มีความซับซ้อนหรือลึกซึ้ง จึงจะใช้วิธีการถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษรในรูปของตำรา

4. การเรียนรู้โดยพิธีกรรม ในเชิงจิตวิทยา พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ และมีอำนาจโน้มน้าวให้คนที่มีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการ เป็นการต่อยอดความเชื่อกรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติและความคาดหวังโดยไม่ต้องใช้การจำแนกแจกแจงเหตุผล แต่ใช้ความศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม เป็นการสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ถึงแม้จะมีภูมิปัญญา ความรอบรู้อยู่เบื้องหลังพิธีกรรม ก็ไม่มีการเน้นย้ำภูมิปัญญาเหล่านั้น แต่จะเน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญ เช่น พิธีสืบชะตา

แม่น้ำ บวชต้นไม้ ที่ส่งผลทางใจแก่ผู้ร่วมในพิธี และมีผลในการวางบรรทัดฐานความประพฤติ ตลอดจนควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเป็นอันมาก

5. การเรียนรู้โดยศาสนา เป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะความประพฤติ สติปัญญา และอุดมการณ์ชีวิต ทั้งในด้านหลักธรรมคำสอน ศิล และวัตรปฏิบัติ ตลอดจนพิธีกรรม และกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์รวม และมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนที่น่าเชื่อถือศรัทธา นั้น ๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

6. การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งทางชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทางกำเนิด ให้มีกระบวนการเรียนรู้ มีความคิดใหม่ วิธีการใหม่

7. ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้อีกวิธีหนึ่งที่มีมาแต่เดิม เป็นการเรียนรู้ในทำนอง แอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำตามแบบอย่างที่ได้สังเกตเห็นอยู่เงียบ ๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเอง เมื่อสามารถทำได้จริง วิธีนี้ดูเผิน ๆ เป็นเสมือนการลักขโมยสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของคนอื่น แต่ ในความหมายที่เข้าใจกันหาสื่อความหมายในทางชั่วร้ายไม่ หากเป็นวิถีธรรมชาติธรรมดาของคนในการเรียนรู้จากผู้อื่น

ในบางพื้นที่ มีความพยายามของผู้นำท้องถิ่น ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปสู่เยาวชน ผ่านระบบการศึกษา เช่น กรณีบ้านปางแฟน ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด (จินตนา มัชฌมบุรุษ และคณะ, 2539, หน้า 109-110) ที่มีกระบวนการถ่ายทอดสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจักสาน ในวิชาส่งเสริมลักษณะนิสัย ให้นักเรียนชั้น ป.5 และ ป.6 โดยเชิญช่างพื้นบ้านที่เป็นกรรมการหมู่บ้าน มาเป็นวิทยากร แต่ก็พบว่าไม่สามารถที่จะพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่อง และได้ความรู้ว่า การพลิกฟื้นองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ให้กลับมามีคุณค่าและความหมายต่อชุมชน ต้องตอบ โจทย์หรือมีการบูรณาการเข้าไปสู่วิถีชีวิตของชุมชนในหลาย ๆ มิติ ไม่ว่าจะเป็นการตอบสนองในเรื่องของรายได้ ที่ให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเดินคู่ขนานไปกับกิจกรรมทางสังคมอย่างสอดคล้อง การมีกิจกรรมที่เชื่อมโยงกันในกระบวนการผลิต เช่น การผลิตวัตถุดิบ การแปรรูป การตลาด การท่องเที่ยว กิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น ไปพร้อมกับการพัฒนา ต่อยอดความรู้วัฒนธรรม รูปแบบของผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่ดึงดูดและตอบสนองค่านิยมของสังคมยุคใหม่

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เจริญ ดิณู (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตสำนึก ในภูมิปัญญาดั้งเดิมของเยาวชน โดยใช้บทเพลงปกากะญอ ที่บ้านหนองเต่า ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้ข้อค้นพบที่สำคัญว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอถูกเข้ารหัสไว้ในบทเพลง 3 ด้าน คือ ด้านการทำมาหากิน ด้านการสัมพันธ์กันระหว่างคนกับคน และด้านการสัมพันธ์กันระหว่างคนกับธรรมชาติ โดยใช้บทเพลงและเครื่องดนตรีพื้นบ้าน (เตหน่า) ที่มีเนื้อหาสาระ 3 ด้านคือ ด้านการทำมาหากิน ด้านการสัมพันธ์กันระหว่างคนกับคน และด้านการสัมพันธ์กันระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นสื่อหรือเครื่องมือในการถ่ายทอดจิตสำนึกและภูมิปัญญาชาวบ้าน ไปสู่กลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน ผ่านกระบวนการวิจัย ที่ให้เยาวชน ได้ร่วมกันค้นหาความหมายของบทเพลง การไปฝึกขับร้องกับผู้รู้ ร่วมกันฝึกขับร้อง ร่วมกันแสดง และการสนทนาแลกเปลี่ยนกลุ่มกับปราชญ์ ผลที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดจิตสำนึกในคุณค่าของภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น การนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน การแต่งกายด้วยชุดปกากะญอ การแสดงความเคารพอ่อนน้อม สัมมาคารวะต่อผู้เฒ่าผู้แก่ การกล้าพูดภาษาของตน และความต้องการที่จะศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาเพิ่มเติม

วิทยา เมฆขำ และคณะ (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดแนวทางการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในจังหวัดนนทบุรี ซึ่งได้ข้อค้นพบที่สำคัญว่า ครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างการวิจัย จำนวน 200 ราย ได้นำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน ประสพผลสำเร็จเป็นอย่างดี ทำให้เกิดการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ มีการออม และมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ และรูปแบบที่สำคัญของการถ่ายทอดความรู้ของชุมชน คือ การดำเนินการผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีความจำเป็นและต้องการ เป็นกิจกรรมของครอบครัว การมีกิจกรรมร่วมคือการปลูกต้นไม้ มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการให้ความรู้ถึงการปลูกและดูแลต้นไม้ การใช้วัฒนธรรมในการสร้างจิตสำนึกรักสิ่งแวดล้อม และสร้างวินัยในการออมเงิน ผ่านประเพณีของชุมชน

กนกพร ฉิมพลี (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า จากการศึกษากรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน 4 อำเภอ ในจังหวัดนครราชสีมา คือ อำเภอพิมาย อำเภอจักราช อำเภอโนนสูง และอำเภอชุมพวง มีกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ 5 ขั้นตอน คือ (1) การกำหนดความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ และการกำหนดวัตถุประสงค์ในการผลิต ผ่านการตัดสินใจร่วมกันของกลุ่ม (2) การแสวงหาและยึดกุมความรู้จากภายในและภายนอก ซึ่งอาจมีการศึกษาดูงาน อบรม เพื่อให้เกิดความรู้เฉพาะของกลุ่ม (3) การแลกเปลี่ยนความรู้ในกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ มีทั้งการ

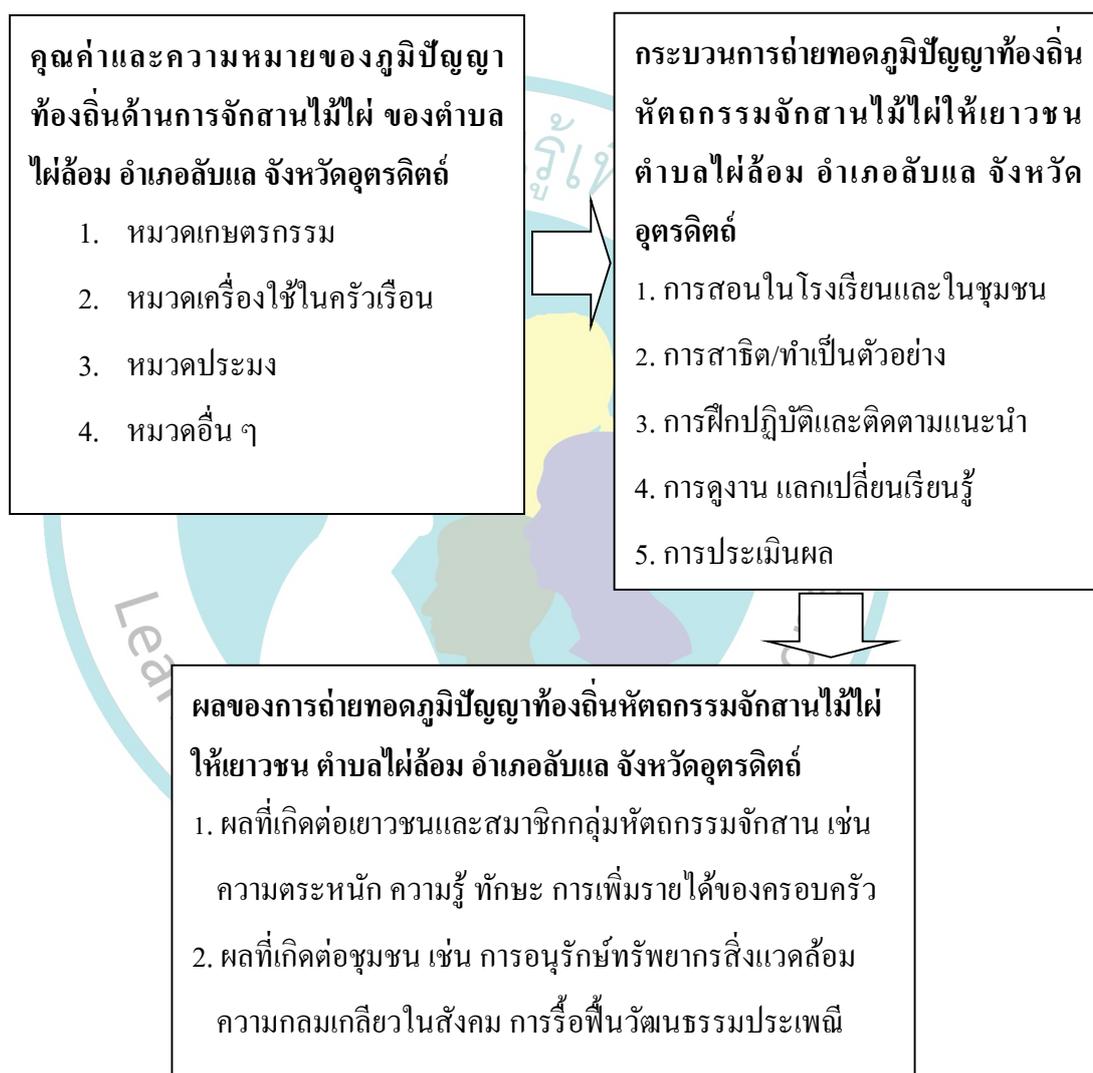
สอนในระบบโรงเรียน และการปฏิบัติจริงร่วมกันในงานประเพณี เทศกาลต่าง ๆ เพื่อพัฒนาทักษะของสมาชิก (4) การจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล โดยการพัฒนาฝีมือยกระดับผู้ที่สามารถเป็นครูภูมิปัญญาได้ การเก็บตัวอย่างชิ้นงานเอกสารความรู้ และ (5) การถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีทั้งจากบุคคลสู่บุคคล และจากกลุ่มสู่กลุ่ม เป็นลักษณะของการเป็นพี่เลี้ยงให้ ซึ่งกระบวนการนี้มีลักษณะเป็นวงจรพัฒนาที่ต่อเนื่อง และประสบความสำเร็จด้วยเงื่อนไขสำคัญคือ มีความรู้ด้านการจัดการความรู้ มีการสร้างวัฒนธรรมขององค์การให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ภาวะผู้นำ และโครงสร้างพื้นฐาน

ชนินฐา จุลบาล และคณะ (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทอรัถกถักสายใย ผ่านลายผ่านาหมื่นศรี” ซึ่งเป็นการวิจัยแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาลายผ่านาหมื่นศรี อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยการสร้างความสัมพันธ์ของคนระหว่างรุ่นให้แน่นแฟ้น ด้วยกิจกรรม คือ การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลายผ้า การถ่ายทอดความรู้และการฝึกปฏิบัติ มีการนำเรื่องการทอผ้าไปบรรจุอยู่ในหลักสูตรของโรงเรียนท้องถิ่น การจัดพิธีไหว้ครูทอผ้าประจำปี เพื่อยกย่องเชิดชู ให้เยาวชนได้เห็นคุณค่า ตระหนักในความสำคัญ การจัดพิพิธภัณฑ์ผ้าทอนาหมื่นศรี เป็นการรวบรวมรูปธรรมขององค์ความรู้ เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน การสร้างเอกลักษณ์ต่อยอดผลิตภัณฑ์ มีการพัฒนาลายผ้ารูปแบบใหม่ และส่งเสริมการใช้ผ้าทอนาหมื่นศรีในชุมชน

นพรัตน์ สัจจะวิสัย (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมของเทศบาลเมืองต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่” ได้พบว่า สาเหตุที่ชุมชนต้องลุกขึ้นมาจัดการความรู้ เพราะต้องการยกระดับคุณภาพของสินค้าให้ตรงกับความต้องการของตลาด และสามารถดำรงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมให้คงอยู่ต่อไป เป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยเทศบาลเมืองต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนส่งเสริมในด้านการอบรม การรวมกลุ่ม และงบประมาณวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งเกิดจากการผลักดันของแกนนำกลุ่ม ทำให้ชุมชนยังคงสามารถที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมของชุมชนบ้านต้นเปาได้ต่อไป

5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังกล่าว สามารถเชื่อมโยงเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ดังนี้

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยเรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้กลุ่มเยาวชนตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดของรูปแบบการวิจัย วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย ประชากรเป้าหมาย วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล สถานที่ในการวิจัย ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย และปฏิทินการวิจัย ดังนี้

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเชิงคุณภาพ ที่มีการสำรวจเก็บข้อมูลผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานแต่ละประเภท รวมถึงการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย โดยข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวม จะนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยง และสรุปเป็นองค์ความรู้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาในเชิงนโยบาย วิชาการ และการพัฒนาส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย เนื่องจากเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มีการใช้แบบสำรวจในการสำรวจให้เห็นภาพรวมของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน จึงมีการออกแบบสำรวจข้อมูลผลิตภัณฑ์แต่ละรายการ ซึ่งมีทั้งสิ้น 4 หมวด รวมแล้ว 44 รายการ เป็นฐานข้อมูลที่ไม่เคยมีการรวบรวมมาก่อน และให้เยาวชนนักเรียน รวมทั้งสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสาน ได้มีส่วนร่วมในการเป็นนักวิจัย ช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมและเขียนรายละเอียดของแต่ละผลิตภัณฑ์ ซึ่งคาดว่าจะได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี เพราะเป็นฐานข้อมูลที่ชุมชนต้องการรวบรวมอยู่แล้ว และยังเป็นกิจกรรมที่บูรณาการกับวิชาหรือการเรียนการสอนในโรงเรียน

ด้วย เมื่อนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยน และวิเคราะห์ ก็จะชวนเยาวชนและสมาชิกกลุ่มๆ ได้ร่วมกัน วิเคราะห์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

สำหรับผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการคัดสรรว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมสูงสุด ในแต่ละหมวดจะเลือก 1 ผลิตภัณฑ์นั้น จะสัมภาษณ์ข้อมูลในเชิงลึกของคุณค่าและความหมาย กับประชาชน ชาวบ้าน ผู้มีความเชี่ยวชาญในการทำหัตถกรรมนั้น ๆ เพื่อให้เห็นคุณค่าทั้งในมิติของการใช้สอย ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และอาจรวมไปถึงด้านจิตวิญญาณที่เชื่อมโยงไปถึงการดูแลรักษา ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม หรือวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนด้วย และสัมภาษณ์ถึงวิธีการเทคนิคที่ใช้ในการถ่ายทอดให้กับเยาวชนนักเรียน และสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสาน

นอกจากนั้น ยังมีการใช้แนวสัมภาษณ์ เพื่อสอบถามกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ทั้งในระดับนโยบาย คือ ผู้แทนจากองค์กรปกครองท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้บริหารและครู เพื่อให้เห็นเครือข่ายความร่วมมือ ที่ถือเป็นปัจจัยสำคัญ ที่มีส่วนในการช่วยสนับสนุนการถ่ายทอดภูมิปัญญา หัตถกรรมจักสาน ทางด้านทรัพยากร วิชาการ และงบประมาณ ที่สำคัญ มีการใช้แนวสัมภาษณ์ เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างการวิจัย ที่เป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรง คือเยาวชนนักเรียน และสมาชิกกลุ่ม หัตถกรรมจักสาน ในเชิงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว และชุมชน ในมุมมองความคิดเห็นของแต่ละคน แล้วนำมาเชื่อมโยง ตีความ อภิปรายผลในภาพรวม

วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและประชากรเป้าหมายในการวิจัย

การเลือกกลุ่มประชากรตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Specified sampling) โดยเลือกจากตัวแทนของแต่ละภาคส่วน ในระดับนโยบาย ที่มีตำแหน่งหน้าที่ มีบทบาท เกี่ยวข้อง และมีส่วนร่วมในการสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มหัตถกรรมจักสานตำบลไผ่ล้อม และใน ระดับปฏิบัติ นำไปสู่การกำหนดกลุ่มประชากรเป้าหมายในการวิจัย

ประชากรเป้าหมายในการวิจัย คือ

1. นายกเทศมนตรีหรือรองนายกเทศมนตรี ตำบลทุ่งยั้ง-ไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัด อุตรดิตถ์ เนื่องจากเทศบาลตำบลทุ่งยั้ง เป็นเทศบาลที่มีการปกครอง รับผิดชอบพื้นที่คาบเกี่ยวสอง ตำบล โดยเลือกสัมภาษณ์กับผู้มีตำแหน่งหน้าที่ รวมถึงมีบทบาทหรือมีส่วนในการสนับสนุน กิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสาน และมีความพร้อมในการให้ข้อมูล จำนวน 2 ราย

2. ผู้นำชุมชน จำนวน 3 ราย โดยเลือกจาก ผู้นำที่มีตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน หรือ คณะกรรมการหมู่บ้าน ของ 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านไผ่ล้อม, หมู่ 2 บ้านไผ่เขียว และหมู่ที่ 7 บ้านทุ่งสวรรค์ เนื่องจาก 3 หมู่บ้านนี้ เป็นหมู่บ้านที่มีครูภูมิปัญญา และมีกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา ไปสู่เยาวชนนักเรียนอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม

3. ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นครูภูมิปัญญา ในพื้นที่ตำบลไผ่ล้อม อำเภอทับแล จังหวัดอุดรธานี จำนวน 3 ราย ให้ครอบคลุมความชำนาญในผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างกัน และคละกันทั้งหญิงชาย

4. ผู้บริหารหรือครู จากโรงเรียนวัดพระบรมธาตุ โรงเรียนชุมชนไผ่ล้อมวิทยา และ โรงเรียนลับแลศรีวิทยา จำนวน 3 ราย

5. เยาวชนนักเรียน และสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสาน ที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ในเรื่องหัตถกรรมจักสาน ในพื้นที่ตำบลไผ่ล้อม อำเภอทับแล จังหวัดอุดรธานี จำนวน 10 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้ มีเครื่องมือที่สำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 รายการ คือ

1. แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ในตำบลไผ่ล้อม อำเภอทับแล จังหวัดอุดรธานี พร้อมรูปภาพประกอบ

2. แนวสัมภาษณ์ ได้มีการออกแบบแนวสัมภาษณ์ที่ครอบคลุมประเด็นสำหรับผู้ถูกสัมภาษณ์ทั้ง 5 กลุ่ม โดยภาพรวมแล้ว จะประกอบไปด้วยข้อคำถาม 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 พัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมจักสาน ไม้ไผ่

ส่วนที่ 3 คุณค่าและความหมายของหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่

ส่วนที่ 4 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่

ส่วนที่ 5 ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อเยาวชน สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ และต่อชุมชน

ส่วนที่ 6 ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ

วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูล จะดำเนินการเก็บเนื้อหาข้อมูลใน 5 ส่วน คือ

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เป็นการเก็บข้อมูลในภาพรวมของตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งประกอบไปด้วย ข้อมูลด้านประชากร ประวัติศาสตร์ชุมชน สภาพทางสังคม ทรัพยากร เศรษฐกิจ การศึกษา สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และทุนชุมชน แต่จำเป็นต้องมีการประสานเพื่อขอข้อมูลจากองค์กรปกครองท้องถิ่น 2 แห่ง คือ เทศบาลตำบลทุ่งยั้ง และองค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ล้อม เนื่องจากตำบลไผ่ล้อมที่มีทั้งหมด 7 หมู่บ้าน มีการแบ่งเขตการปกครองขององค์กรปกครองท้องถิ่น 2 แห่ง ข้อมูลที่ได้จะเป็นรูปแบบไฟล์เอกสาร หรือเอกสารรูปเล่ม ที่ต้องนำมาเรียบเรียงใหม่ และเพิ่มเติมข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน

2. ข้อมูลพื้นฐานของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ในตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งมีทั้งหมด 4 หมวด และมีรายการผลิตภัณฑ์ทั้งหมด 44 รายการ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้แบบสำรวจข้อมูลผลิตภัณฑ์ ในการให้เห็นภาพรวมของผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ทั้งหมด ทั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ข้อมูลบางส่วนจากกลุ่มจักสาน แต่ก็ไม่ครอบคลุมทุกรายการ หรือขาดรายละเอียด จึงต้องเดินทางไปเก็บข้อมูลที่บ้านของปราชญ์ชาวบ้าน ในแต่ละหมู่บ้านจนครบทุกหมวด ทุกผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งมีการถ่ายรูปและสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านถึงรายละเอียดของผลิตภัณฑ์นั้น ๆ

3. ข้อมูลพัฒนาการของกลุ่ม คุณค่าและความหมายของหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ กระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ในตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลลัพธ์ที่เกิดกับเยาวชนนักเรียน สมาชิกกลุ่ม และชุมชน รวมถึงปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ ได้จากการใช้แนวสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงคุณภาพ นำไปสัมภาษณ์ตัวแทนกลุ่มตัวอย่างการวิจัยแต่ละกลุ่ม คือ นายกเทศมนตรีตำบลทุ่งยั้ง-ไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ และรองนายกฯ ผู้นำชุมชนที่มีตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน ของหมู่ที่ 1, 2 และ 7 ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นครูภูมิปัญญา ในพื้นที่ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ตัวแทนครู ในเขตพื้นที่ตำบลไผ่ล้อม และตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ตัวแทนเยาวชน จาก 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนวัดพระบรมธาตุ โรงเรียนชุมชนไผ่ล้อมวิทยา และโรงเรียนลับแลศรีวิทยา ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลไผ่ล้อม และตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

4. ข้อมูลคุณค่าและความหมายของหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ผู้วิจัยจะเลือกศึกษา รายละเอียดเชิงลึกของผลิตภัณฑ์เพียงหมวดละ 1 ผลิตภัณฑ์เท่านั้น โดยเลือกผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมในการผลิตและใช้สอยอย่างแพร่หลาย โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือปราชญ์ชาวบ้าน หรือครูภูมิปัญญาที่มีความเชี่ยวชาญในการผลิตหัตถกรรมชิ้นนั้น ๆ

5. ข้อมูลกระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เก็บข้อมูลจากการใช้แนวสัมภาษณ์ในทุกกลุ่มตัวอย่างการวิจัย และนำข้อมูลมาเทียบเคียงตรวจทานให้เห็นภาพรวมของกระบวนการ วิธีการ เทคนิค และความเชื่อมโยงกับการพัฒนาในมิติอื่น ๆ เหตุปัจจัยที่ช่วยหนุนเสริมให้กระบวนการมีความเข้มแข็ง มีพลัง ซึ่งเป็นกระบวนการตั้งแต่การผลิต วัตถุดิบ การแปรรูป การทำผลิตภัณฑ์ การนำไปใช้สอยหรือจำหน่าย รวมถึงการจัดแสดงหรือนำเสนอผลงานสู่สาธารณะ

ส่วนที่ 5 ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อเยาวชน สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสาน เก็บข้อมูลจากการใช้แนวสัมภาษณ์ในทุกกลุ่มตัวอย่างการวิจัยเช่นเดียวกัน และเน้นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงเป็นรูปธรรม ทั้งต่อผู้เรียนรู้ ครอบครัว และต่อชุมชนในมิติต่าง ๆ

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ต้องนำข้อมูลจากองค์กรปกครองท้องถิ่น 2 แห่ง คือ เทศบาลตำบลทุ่งยั้ง และองค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ล้อม มาวิเคราะห์ให้เห็นเป็นภาพของตำบล เนื่องจากตำบลไผ่ล้อมที่มีทั้งหมด 7 หมู่บ้าน แต่มีการแบ่งเขตการปกครองขององค์กรปกครองท้องถิ่น 2 แห่ง ซึ่งประกอบไปด้วย ข้อมูลด้านประชากร ประวัติศาสตร์ชุมชน สภาพทางสังคม ทรัพยากร เศรษฐกิจ การศึกษา สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และทุนชุมชน อันจะทำให้เกิดความเข้าใจว่าผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ มีคุณค่าความหมาย ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และทุนชุมชน ที่มีอยู่อย่างไร ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ในตำบลไผ่ล้อม อำเภอทับแฉก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีทั้งหมด 4 หมวด คือ

1. หมวดผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการเกษตร มีรายการผลิตภัณฑ์ทั้งหมด 10 รายการ
2. หมวดผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการประมง มีรายการผลิตภัณฑ์ทั้งหมด 10 รายการ
3. หมวดผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับเครื่องใช้ในครัวเรือน มีรายการผลิตภัณฑ์ทั้งหมด 18 รายการ
4. อื่น ๆ ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับ 3 หมวดดังกล่าว มีทั้งหมด 6 รายการ

การวิเคราะห์ข้อมูลผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมวดนั้น ซึ่งผู้วิจัยได้มีการจัดลำดับผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าและความหมาย เป็นที่ต้องการของตลาด หรือของผู้บริโภค ซึ่งมีการผลิตอย่างต่อเนื่องและใน

จำนวนมากกว่าผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ในหมวดเดียวกัน นำไปสู่การเก็บข้อมูลเจาะลึกในรายละเอียดของผลิตภัณฑ์ชิ้นนั้น ๆ โดยเลือกเพียงหมวดละ 1 รายการ รวมเป็น 4 รายการ

การวิเคราะห์ข้อมูลพัฒนาการของกลุ่ม คุณค่าและความหมายของหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ กระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ในตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลลัพธ์ที่เกิดกับเยาวชนนักเรียน สมาชิกกลุ่ม ครอบครัวและชุมชน ในด้านต่าง ๆ รวมถึงปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ ได้จากการใช้แนวสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงคุณภาพของตัวแทนกลุ่มตัวอย่างการวิจัยแต่ละกลุ่มดังที่ได้กล่าวข้างต้นในส่วนของประชากร เป้าหมายการวิจัย ซึ่งเป็นลักษณะของความคิดเห็น ที่มาจากรฐานของประสบการณ์ ความรู้ ทักษะคติ และบทบาทกิจกรรมที่ได้ดำเนินการจริงร่วมกับกลุ่ม

สถานที่ในการวิจัย

การวิจัยนี้ ได้เลือกพื้นที่การวิจัย 3 หมู่บ้าน ในตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความชัดเจนของกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้กับเยาวชนนักเรียน และสมาชิก อย่างเข้มข้น ได้แก่

- หมู่ 1 บ้านไผ่ล้อม
- หมู่ 2 บ้านไผ่เขียว
- หมู่ 7 บ้านทุ่งสวรรค์

ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยทั้งสิ้น 9 เดือน ตั้งแต่เดือน มกราคม ถึงเดือน กันยายน พ.ศ.2561

ปฏิทินการปฏิบัติงาน

ตารางที่ 3.1 ปฏิทินการปฏิบัติงาน

กิจกรรมการวิจัย	พ.ศ 2561								
	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย
1. ศึกษาพื้นที่และเสนอหัวข้อการวิจัย									
2. ขกร่างและนำเสนอโครงร่างวิทยานิพนธ์									
3. จัดเก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชนและกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่									
4. จัดเก็บข้อมูลผลิตภัณฑ์หัตถกรรม									
5. สัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง									
6. สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล									
7. นำเสนอความก้าวหน้าการวิจัย									
8. จัดทำรายงานวิทยานิพนธ์									

การนำเสนอข้อมูล

การวิจัยนี้ ได้วางแผนการนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. คุณค่าและความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานไม้ไผ่ ของตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ นำเสนอรายละเอียดของข้อมูล คือ

- 1.1 ดัชนีรายการผลิตภัณฑ์ 4 หมวด ประมาณ 44 รายการ
- 1.2 รายชื่อปราชญ์ชาวบ้าน และความเชี่ยวชาญในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่
- 1.3 ข้อมูลประวัติปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 ราย
- 1.4 คุณค่าและความหมายของผลิตภัณฑ์ตัวอย่าง หมวดละ 1 รายการ ศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ ที่เป็นองค์รวม ทั้งประสิทธิภาพในการนำไปใช้สอย คุณค่าทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์วัฒนธรรม ประเพณี และคุณค่าด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

2. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน ในตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ นำเสนอรายละเอียดของข้อมูล คือ

2.1 ข้อมูลพื้นฐานบริบทแวดล้อมของชุมชน ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ทำให้เห็นภาพรวมของระบบเศรษฐกิจ สภาพสังคม ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของชุมชน

2.2 พัฒนาการของงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ และการรวมกลุ่มของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่

2.3 รูปแบบกระบวนการ เทคนิคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เยาวชนนักเรียน และสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งมีการเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและในชุมชน

2.4 บทบาทของเครือข่ายองค์กร หน่วยงานในพื้นที่ ที่ช่วยสนับสนุน การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เยาวชนนักเรียน และสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

3. ผลของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

3.1 ผลที่เกิดต่อเยาวชนและสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสาน เช่น ความตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ในการผลิต ทักษะความสามารถ และการเพิ่มรายได้ของครอบครัว

3.2 ผลที่เกิดต่อชุมชน เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิตวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการทำหัตถกรรมจักสาน การสร้างความกลมเกลียวในสังคมโดยเฉพาะความแตกต่างหรือช่องว่างระหว่างวัย การรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

บทที่ 4

ผลการวิจัย

1. ประวัติและข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของชุมชน

ประวัติชุมชน

ตำบลไผ่ล้อม เป็นอีกตำบลหนึ่งในอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ห่างจากที่ว่าการอำเภอลับแล ประมาณ 12 กิโลเมตร และห่างจากศาลากลางจังหวัดอุตรดิตถ์ ประมาณ 8 กิโลเมตรตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ได้กล่าวถึงอำเภอลับแลว่า ในสมัยกรุงธนบุรีพม่าเคยยกทัพมาตีเมืองลับแลได้ในปี พ.ศ. 2315 จึงแสดงว่าลับแลคงเป็นเมืองขึ้นพม่าตั้งแต่สมัยอยุธยาก็เป็นได้ และในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้ตั้งเมืองอุตรดิตถ์เมื่อปี พ.ศ. 2430 ให้เป็นเมืองขึ้นของเมืองพิชัย และในสมัยนั้นลับแลก็เป็นเมืองขึ้นของเมืองพิชัยด้วย เมืองลับแลได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นอำเภอปางกระดางเมื่อปี พ.ศ. 2459 ต่อมาภายหลังได้กลับไปใช้ชื่อเมืองลับแลจนถึงปัจจุบัน ตามตำนานที่ว่าลับแลเป็นเมืองลี้ลับคงไม่ต่างไปจากพระราชหัตถเลขาเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเมืองลับแลเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2444 และพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบำราบปรปักษ์ที่กล่าวไว้ว่า “ข้อที่ว่าถ้าคนต่างเมืองไปตั้งเมืองลับแลมักหลงทางกลับออกมาไม่ได้นั้นคงเป็นความจริง เพราะทำเลของเมืองอยู่ระหว่างภูเขาที่มีเนินกับที่ต่ำสลับกันไปทุกด้านดังกล่าว จะเดินไปทิศไหนก็ผ่านทุ่งนาพันทุ่งนาก็เป็นบ้านและเรือสวนที่ชายเขาอันเป็นป่าดง ถ้าเดินเลียบเขาก็เป็นสวนและบ้านคนไม่มีที่สิ้นสุด” ด้วยภูมิประเทศลี้ลับซับซ้อนดังกล่าว ลับแลจึงยังเป็นเมืองที่ซ่อนเร้นมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ไร่นาและสวนผลไม้ที่ปลูกท่ามกลางป่าไม้บนภูเขา วัดวาอารามที่ยังคงงดงามและเต็มไปด้วยสีสันในวันเทศกาล อาหารพื้นบ้านและผลิตภัณฑ์พื้นเมืองยังคงไว้ซึ่งความเป็นเมืองลี้ลับมาตั้งแต่โบราณแม้ว่าจะอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองเพียง 8 กิโลเมตรก็ตาม ตำบลไผ่ล้อม จึงเป็นตำบลที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมมาเนิ่นนาน เนื่องจากเป็นชุมชนดั้งเดิมที่อพยพมาจากจังหวัดสุโขทัยมารวมตัวกัน และตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยเป็นกลุ่ม ซึ่งมีบริเวณรอบบ้านเรือนเป็นป่าไม้ไผ่ ชาวบ้านในอดีตนิยมปลูกไม้ไผ่ทั้งหมดหมู่บ้านเพื่อนำมาใช้และแปรรูป ทางราชการได้ประกาศจัดตั้งเป็นตำบล โดยมีชื่อว่า “ตำบลไผ่ล้อม”

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ต.ทุ่งยั้ง อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ต.ข่อยสูง, ต.วังแดง อ.ตรอน จ.อุตรดิตถ์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ต.วังกระพี้, ต.บ้านเกาะ อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ต.ข่อยสูง, ต.ด่านแม่คำมัน อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

การปกครอง

ตำบลไผ่ล้อม มีการแบ่งเขตการบริหารการปกครองออกเป็น 7 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านไผ่ล้อม

หมู่ที่ 2 บ้านไผ่เขียว

หมู่ที่ 3 บ้านเกาะตาเพชร

หมู่ที่ 4 บ้านดงสระแก้วเหนือ

หมู่ที่ 5 บ้านดงสระแก้วใต้

หมู่ที่ 6 บ้านท้ายเคย

หมู่ที่ 7 บ้านทุ่งสวรรค์

ในการแบ่งเขตการปกครองขององค์กรปกครองท้องถิ่น ตำบลไผ่ล้อม มีความคาบเกี่ยวกันของพื้นที่การปกครองขององค์กรปกครองท้องถิ่น 2 แห่ง คือ เทศบาลตำบลทุ่งยั้ง และองค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ล้อม ในพื้นที่ของ 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1, 2, 3 และ 6

ภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงเขตตำบล ในอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

จำนวนประชากร

ตำบลไผ่ล้อม มีประชากรรวมทั้งสิ้น 2,442 คน จำนวนครัวเรือน 847 ครัวเรือน แต่ในการวิจัย ได้ใช้พื้นที่ศึกษาวิจัยจำนวน 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านไผ่ล้อม, หมู่ที่ 2 บ้านไผ่เขียว และ หมู่ที่ 7 บ้านทุ่งสวรรค์ ซึ่งถือว่าเป็นหมู่บ้านค่อนข้างมีขนาดเล็ก เมื่อเทียบกับหมู่บ้านทั่วไป โดยแยกประชากรรายหมู่บ้านได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนประชากรและครัวเรือนในตำบลไผ่ล้อม แยกรายหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	ประชากร			จำนวนครัวเรือน
	ชาย	หญิง	รวม	
หมู่ที่ 1 บ้านไผ่ล้อม	22	16	38	14
หมู่ที่ 2 บ้านไผ่เขียว	106	101	207	81
หมู่ที่ 3 บ้านเกาะตาเพชร	43	52	95	29
หมู่ที่ 4 บ้านดงสระแก้วเหนือ	201	224	425	146
หมู่ที่ 5 บ้านดงสระแก้วใต้	319	345	664	262
หมู่ที่ 6 บ้านท้ายเตย	372	406	778	292
หมู่ที่ 7 บ้านทุ่งสวรรค์	84	105	199	54
รวมทั้งสิ้น	1,157	1,249	2,406	878

การศึกษา

ตำบลไผ่ล้อม มีผู้สำเร็จการศึกษาในระบบโรงเรียน 1,530 คน กำลังอยู่ระหว่างการศึกษา 365 คน และไม่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน จำนวน 511 คน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชากรในตำบลไผ่ล้อมส่วนใหญ่อยู่ในภาวะรู้หนังสือ สามารถอ่านออกเขียนได้ โดยในตำบลไผ่ล้อมมีสถานศึกษา คือ

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดโพธิ์ทอง และ โรงเรียนวัดดงสระแก้ว
2. โรงเรียนวัดโพธิ์ทอง และ โรงเรียนวัดดงสระแก้ว

เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ

เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์เรียกว่า “บึงมาย” มีเนื้อที่ของบึงถึง 6,802 ไร่ ขณะที่มีลำห้วยย่อยอีกถึง 17 แห่ง มีฝาย 21 แห่ง และมีสระน้ำเพื่อการเกษตรอีก 34 แห่ง ทำให้พื้นที่ตำบลไผ่ล้อม มีความเหมาะสมต่อการทำมาหากินด้านเกษตรกรรม ดังนั้น อาชีพหลักของชุมชนคือการทำนา ตำบลไผ่ล้อมอยู่ในเขตชลประทาน สามารถนาได้ปีละ 2 - 3 ครั้ง มีเนื้อที่ประมาณ 5,000 ไร่ และเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น การเพาะเห็ดนางฟ้า เลี้ยงสุกร เลี้ยงไก่พื้นบ้าน เลี้ยงเป็ดไล่ทุ่ง ปลูกผักสวนครัว ทำสวนผสม ปลูกสวนส้ม ในช่วงเวลาที่ว่างเว้นจากงานในไร่นา ก็จะทำงานรับจ้างทั่วไป รวมถึงมีอาชีพเสริม คือการทอผ้า แต่ด้วยความเจริญของการคมนาคมและการขยายตัวของเมือง ทำให้มีประชากรวัยทำงาน ที่เดินทางไปกลับหรือไปทำงานพักค้างอยู่นอกพื้นที่จำนวนมาก จากการสำรวจพบว่ามีประชากรที่ทำงานนอกพื้นที่

ตำบล 235 คน ซึ่งส่วนมากเป็นประชากรที่มีอายุระหว่าง 20-35 ปี ประชากรที่ยังคงทำอาชีพเกษตร อยู่ จึงเป็นประชากรที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ รายได้โดยเฉลี่ยของประชากรต่อคนต่อปี คือ 30,000 บาท (ข้อมูลจากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ.2558 ของเทศบาลตำบลทุ่งยั้ง)

ทุนชุมชน

1. สถานศึกษา ตำบลไผ่ล้อมมีสถานศึกษา 4 แห่ง คือ โรงเรียนประถมศึกษา 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดโพธิ์ทอง และโรงเรียนวัดคงสระแก้ว และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง (สังกัด องค์การบริหารส่วนตำบล) ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดคงสระแก้ว และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดโพธิ์ทอง

2. องค์การศาสนา ตำบลไผ่ล้อม มีวัด 4 วัด คือ วัดสว่างอารมณ์ วัดโพธิ์ทอง วัดคงสระแก้ว และวัดไผ่ล้อม ซึ่งเป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้าน ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มีความรัก สามัคคี ชอบทำบุญสุนทาน ตามแบบอย่างพุทธศาสนิกชน ที่มีจิตใจดีงาม ยิ้มแย้มแจ่มใส มีจิตใจโอบอ้อมอารี

3. สถานบริการสาธารณสุข ตำบลไผ่ล้อม มีศูนย์บริการสุขภาพชุมชน จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคงสระแก้ว

4. องค์การชุมชนหรือมวลชนจัดตั้ง ในเขตตำบลไผ่ล้อม ประกอบด้วย อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ลูกเสือชาวบ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาสาพัฒนาชุมชน (อช.)

5. วัฒนธรรม ประเพณี ชุมชนในเขตตำบลไผ่ล้อม มีวัฒนธรรมประเพณี และภาษาพูด คล้ายแบบสุโขทัย โดยมีประเพณีสำคัญ ได้แก่ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณี ฉลากภัตร ประเพณีทำบุญกลางบ้าน เป็นต้น ชาวบ้านตำบลไผ่ล้อม มีวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ การอนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน เช่น ประเพณีสงกรานต์รดน้ำดำหัว ขอพรจากผู้สูงอายุ ประเพณีลอยกระทงเพื่อขอขมาต่อแม่คงคาที่ บันดาลความอุดมสมบูรณ์ของน้ำสำหรับการอุปโภค บริโภคและทำเกษตรกรรม ประเพณี เข้าพรรษา ออกพรรษา มีการถือศีลอุโบสถและตักบาตรเทโว ประเพณีการทำบุญกลางบ้าน การทอดผ้าป่า ศิลปวัฒนธรรมการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน เช่น การเข้าร่วมงานเทศกาล ต่าง ๆ งานประเพณีเทศกาล วันสำคัญต่าง ๆ ก็จะแต่งกายอย่างสวยงาม ประเพณีการอุปสมบท การ แต่งงาน ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีสงกรานต์ รดน้ำดำหัวขอพรจากผู้สูงอายุ เทศน์มหาชาติ ทอดกฐิน ทำบุญสลากภัตร ประเพณีตักบาตรเทโว วันสารทไทย วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และ ทำบุญกลางบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้านและชาวบ้านอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็น เป็นสุข

6. ภูมิปัญญาชาวบ้าน การอพยพของผู้คนที่มียารักษาทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดการนำพาภูมิปัญญาความรู้ ทักษะฝีมือในงานต่าง ๆ มาด้วย เช่น ภูมิปัญญาในการประกอบอาหาร การแปรรูปหมักดองต่าง ๆ เช่น การทำปลาร้าปลาเค็ม ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร มีชาวบ้านที่ปลูกสมุนไพร และนำรากไม้มาต้มทำยา มีหมอยาพื้นบ้านที่ผนวกความรู้ด้านสมุนไพร เชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนา มีการเสกเป่าคาถา เพื่อรักษาโรคฝี ตาแดง เป็นต้น ภูมิปัญญาในการปลูกสร้างบ้าน การแต่งงาน การดูแลรักษา รวมถึงภูมิปัญญาของช่างฝีมือ ทำให้มีอาชีพเสริมที่มีรากฐานมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการทอผ้า กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า การเพาะเห็ด การทำดอกไม้ประดิษฐ์แบบกิ่งก้าน การทำแหนมเห็ดผสมหนังหมู รวมถึงการทำหัตถกรรมจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานไม้ไผ่ โดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชนคือ ไม้ไผ่ จากการเก็บข้อมูลจำนวนครัวเรือนที่ทำหัตถกรรมจักสาน ใน 3 หมู่บ้าน มีจำนวนทั้งสิ้น 14 ครัวเรือน ดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านไผ่ล้อม	จำนวน	10	ครัวเรือน
หมู่ที่ 2 บ้านไผ่เขียว	จำนวน	2	ครัวเรือน
หมู่ที่ 7 บ้านทุ่งสวรรค์	จำนวน	2	ครัวเรือน

รายชื่อบุคคลที่มีความรู้ในด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน

1. นายประดิษฐ์	ก้อนเครือ	ดนตรีไทย
2. นายโคม	จันเต็ง	ถักแห จักสาน
3. นางลำเพียร	สีสนิท	ดับไฟพิช
4. นายอำนาจ	รุ่งฤกษ์	ดับไฟพิช
5. นายณรงค์	คงคอน	หาปลา
6. นายตัน	พิมสวัสดิ์	ดับไฟพิช
7. นางดี	พิมสวัสดิ์	จักสาน
8. นายเดช	ปานโปร่ง	จักสาน
9. นางจาก	หวาดเพชร	จักสาน
10. นายชิง	มันถึง	จักสาน
11. นายนวล	มันถึง	จักสาน
12. นายมงคล	แย้มชื่น	จักสาน
13. นางปิ่น	แย้มชื่น	จักสาน
14. นางพวง	คำเพ็ง	ขนมไทย
15. นางสุคใจ	เกลียวทอง	ขนมไทย

16. นางจาบ	แก้วกุลศรี	ชนมไทย
17. นางสาววันทนา	แก้วกุลศรี	ชนมไทย
18. นางผ่อง	จุลลิตก	บายศรี
19. นางเฉลียว	ก้อนเครือ	บายศรี
20. นางน้อย	ภูโต	บายศรี
21. นางประจิม	จินบุญมี	จ๊กสาน
22. นายวิเชียร	เฟื่องมณี	จ๊กสาน
23. นายบุญธรรม	มันแย้ม	จ๊กสาน
24. นางสาวลา	เครือเมือง	จ๊กสาน
25. นางสาววิภารัตน์	ลำเพ็ง	จ๊กสาน
26. นายคราม	ริเมือง	จ๊กสาน
27. นางเสงี่ยม	สนอยู่	จ๊กสาน
28. นางจรรยา	เขียวจันทร์แสง	จ๊กสาน
29. นางสาวาลย์	ไคร้คง	จ๊กสาน
30. นางสมสมัย	จิระมณีมัย	จ๊กสาน
31. นายนิรันดร์	บำรุงเกตุ	จ๊กสาน

จากการที่หน่วยงานในพื้นที่ และผู้นำชุมชน ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้มีการส่งเสริมภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ แต่ที่เป็นรูปธรรม และมีการดำเนินการอย่างเข้มข้น คือการส่งเสริมภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ โดยมีการ ประชาสัมพันธ์ รับสมัครสมาชิก รวบรวมพ่อครูแม่ครู ที่มีความรู้ ทักษะ ในการทำหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ และมีการทำผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายในนามของกลุ่ม จึงทำให้จำนวนของปราชญ์ชาวบ้าน และสมาชิกของกลุ่ม เพิ่มขึ้นมากขึ้นเรื่อย ๆ และกลุ่ม ได้มีการดำเนินการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

2. คุณค่าและความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานไม้ไผ่ ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ในการรวบรวมข้อมูลดัชนีรายการผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัย ได้ดำเนินการรวบรวมและแบ่งเป็นหมวดหมู่ได้ 4 หมวด ได้แก่ หมวดผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการเกษตร ประมง เครื่องใช้ในครัวเรือน และหมวดอื่น ๆ และได้ชักชวนผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย ในการค้นหาความหมาย คุณค่า ในแต่ละรายการ รวมรายการผลิตภัณฑ์ทั้งสิ้น 44 รายการ ดังนี้

ตารางที่ 4.2 หมวดผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการเกษตร มีรายการที่สำรวจ 10 รายการ คือ

ที่	รายการ	ปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญ	หมู่บ้าน
1	หมวก	นางประจิม จินบุญมี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางวิเชียร เฟื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางสมสมัย จิระมณีมัย	ม.2 บ้านไผ่เจียว
2	ส้อม	นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายบุญธรรม มั่นเข้ม	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
3	ตะแกรง	นางสาวลา เครือเมือง	ม.2 บ้านไผ่เจียว
		นางดี พิมสวัสดิ์	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
4	บั้งกั๊ก	นางวิเชียร เฟื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นส.วิภารัตน์ คำเพ็ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
5	เข่ง	นายคราม รีเมือง	ม.2 บ้านไผ่เจียว
		นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายโคม จันเส็ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
6	ฝากระท่อม	นายวิเชียร เฟื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายบุญธรรม มั่นเข้ม	ม.1 บ้านไผ่ล้อม

ตารางที่ 4.2 หมวดผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร มีรายการที่สำรวจ 10 รายการ (ต่อ)

ที่	รายการ	ปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญ	หมู่บ้าน
7	โครงหลังคากระท่อม	นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายโคม จันเส็ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายนิรันดร์ บำรุงเขต	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางวิเชียร เฟื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
8	งอบ	นางประจิม จินบุญมี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางวิเชียร เฟื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นส.วิภารัตน์ คำเพ็ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
9	ชะลอม	นายคราม ริเมือง	ม.2 บ้านไผ่เขียว
		นางดี พิมพ์สวัสดิ์	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางสังวาลย์ ไคร์คง	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
		นางเสงี่ยม สนอยู่	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
10	กระท่อ	นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายบุญธรรม มั่นแยม	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายโคม จันเส็ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายนวล มั่นถึง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายคราม ริเมือง	ม.2 บ้านไผ่เขียว

ผู้วิจัย ได้สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ถึงความหมาย คุณค่า ของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน ด้านการเกษตร ก็พบว่า มีคุณค่าในการนำไปใช้สอยหรือมีประโยชน์โดยตรงคือการใช้ไปทำไร่นา ซึ่งมีความเหมาะสมกับการทำเกษตรรายย่อย เกษตรกรหรือช่าง จะใช้เวลาในช่วงว่างจากการทำไร่นาทำสวน ในตอนเย็น หรือตอนที่รอเก็บเกี่ยวผลผลิต ในการทำผลิตภัณฑ์เหล่านี้ หัตถกรรมจักสาน ด้านการเกษตรเป็นเครื่องมือที่เกษตรกรต้องผลิตโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่อยู่ใกล้ตัว คือ ไม้ไผ่สีสุก วัสดุอุปกรณ์เหล่านี้ ไม่ได้มีส่วนหรือมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แต่กลับช่วยอนุรักษ์ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม เมื่อผลิตขึ้นมาใช้เองแล้ว ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเป็นปราชญ์ ก็จะผลิตและมีคุณค่าใน การสร้างรายได้เพิ่มให้กับตนเองและครอบครัว นอกจากนั้นแล้ว ยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีเอกลักษณ์ คือมีการสานที่มีลวดลายแตกต่างกับพื้นที่อื่น เช่น ในการพูดคุยกันถึงผลิตภัณฑ์คือ หมวก ก็พบว่ามีมีการจักสานเพื่อใช้ไปทำไร่นามาช้านาน เมื่อสวมใส่แล้ว จะช่วยกันความร้อน

และถ่ายเทระบายความร้อนจากแสงแดด เหนือโคลได้ดี หมวกที่ผลิตมีความทนทาน สามารถใช้งานได้นานราว 4-5 ปี เป็นอย่างน้อย ในความเป็นจริงแล้ว ยังมีหัตถกรรมจักสาน ที่เกี่ยวข้องกับ การเกษตรอีกมาก แต่บางอย่างก็ไม่มีผู้สืบทอดต่อ หรืออาจไม่เหมาะกับการนำมาใช้ในยุคนสมัย ปัจจุบัน ส่วนมากหัตถกรรมจักสานด้านการเกษตร จะถูกผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองการใช้สอย มากกว่าที่จะนำมาขายจำหน่ายสร้างรายได้

ตารางที่ 4.3 หมวกผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการประมง มีรายการที่สำรวจ 10 รายการ

ที่	รายการ	ปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญ	หมู่บ้าน
1	ข้อง	นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายคราม ริเมือง	ม.2 บ้านไผ่เขียว
2	ลอมใหญ่	นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายบุญธรรม มั่นเข้ม	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
3	ชะนาง	นางสังวาลย์ ไกรคง	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
		นางเสงี่ยม สนอยู่	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
4	ตุ้ม	นางวิเชียร เฟื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นส.วิภารัตน์ คำเพ็ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
5	คันเบ็ด	นายคราม ริเมือง	ม.2 บ้านไผ่เขียว
		นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายโคม จันเส็ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
6	ซุด	นายวิเชียร เฟื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายบุญธรรม มั่นเข้ม	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
7	กระบัง	นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายโคม จันเส็ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายนิรันดร์ บำรุงเขต	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางวิเชียร เฟื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม

ตารางที่ 4.3 หมวดผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการประมง มีรายการที่สำรวจ 10 รายการ (ต่อ)

ที่	รายการ	ปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญ	หมู่บ้าน
8	กระจู้	นางประจิม จินบุญมี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางวิเชียร เพื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นส.วิภารัตน์ คำเพ็ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
9	กระซัง	นายคราม รีเมือง	ม.2 บ้านไผ่เจียว
		นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายโคม จันเส็ง	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
		นางเสงี่ยม สนอยู่	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
10	ข้องเปิด	นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายคราม รีเมือง	ม.2 บ้านไผ่เจียว

ผู้วิจัย ได้สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ถึงความหมาย คุณค่า ของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน ด้านการประมง ก็พบว่ามีความสำคัญมาก คือมีประโยชน์ใช้สอยใช้ในการนำไปเป็นเครื่องมือในการหาหรือดักจับสัตว์น้ำในไร่นา เมื่อเทียบกับพลาสติกที่ขายในท้องตลาด ที่ถึงแม้จะมีราคาไม่แพง แต่ความทนทานน้อยกว่ามาก และประสิทธิภาพที่นำไปใช้ก็ไม่เท่ากับผลิตภัณฑ์ที่เป็นเครื่องจักสาน เกษตรกรหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีฝีมือ สามารถผลิตและจำหน่ายในชุมชน หรือขายตามตลาดนัด บางครอบครัวยึดเป็นอาชีพหลัก

จากการลงลึกสัมภาษณ์รายละเอียดของผลิตภัณฑ์ด้านการประมงบางรายการ เช่น ข้อง เป็นเครื่องจักสานชนิดหนึ่ง สานด้วยผิวไม้ไผ่ ปากแคบอย่างคอกหม้อ มีฝาปิดเปิดได้ เรียกว่า ฝาข้อง ฝาข้องมีชนิดที่ทำด้วยกะลามะพร้าว และใช้ไม้ไผ่สานเป็นรูปกรวย ปลายกรวยแหลมปล่อย เป็นซี่ไม้ไผ่เรียกว่า งาแขง ข้องใช้สำหรับใส่ ปลาบู่ กุ้ง หอย กบ เขียด การใช้งาน ใช้ใส่ปลา กุ้ง หอย ทุกชนิด ใช้ในเวลาที่ออกหาปลา โดยผูกข้องไว้ที่เอว ถ้าจับปลาที่มีขนาดใหญ่นิยมใช้ข้องเปิด เพราะปลาไม่ต้องงอตัวอยู่ในข้อง ปลาจะนอนตามความยาวของตัวข้อง จะทำให้ปลามีชีวิตอยู่ได้นาน ถ้าจับปลาด้วยข้องเปิดแล้วนำไปแช่น้ำที่ไหล ยิ่งจะทำให้ปลามีชีวิตอยู่ได้หลายวัน มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตของคนในอดีตทุกบ้านจะทำไว้ใช้เอง โดยเฉพาะในฤดูฝนมีน้ำหลาก ชาวบ้านออกไปทำไร่ ทำนา ก็จะได้ปู ปลาต่าง ๆ มากมาย เพื่อนำไปประกอบอาหารสำหรับทุกคนใน

ครอบครัว แบ่งปันให้เพื่อนบ้านบ้าง โดยไม่ต้องซื้อขายกันที่เหลือก็จะนำมาถนอมอาหาร เช่น ทำปลา ร้า ปลาเค็ม ปลาข้าง เก็บไว้กินยามฤดูแล้ง

ตารางที่ 4.4 หมวดผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับเครื่องใช้ในครัวเรือน มีรายการที่สำรวจ 18 รายการ

ที่	รายการ	ปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญ	หมู่บ้าน
1	ตระกร้าใส่ผลไม้	นางดี พิมสวัสดิ์	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
2	โคมไฟ(ทรงกลม แขวงติดเพดาน)	นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางเสงี่ยม สนอยู่	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
3	โคมไฟ (ทรงกลมยาว ตั้งพื้น)	นางสังวาลย์ ไกรคง	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
		นางเสงี่ยม สนอยู่	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
4	พัด	นางวิเชียร เฟื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นส.วิภารัตน์ คำเพ็ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางสมสมัย จิระมณีมัย	ม.2 บ้านไผ่เขียว
5	กระบุง	นายคราม รีมือง	ม.2 บ้านไผ่เขียว
		นางสาวลา เครือเมือง	ม.2 บ้านไผ่เขียว
		นางเสงี่ยม สนอยู่	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
6	กระจาดลายพิกุล	นางสาวลา เครือเมือง	ม.2 บ้านไผ่เขียว
7	โคมไฟทรงกลม ขนาด เล็ก	นายบุญธรรม มั่นเข้ม	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายบุญธรรม มั่นเข้ม	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายคราม รีมือง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางวิเชียร เฟื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
8	กระซอน	นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางวิเชียร เฟื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นส.วิภารัตน์ คำเพ็ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม

ตารางที่ 4.4 หมวดผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องใช้ในครัวเรือน มีรายการที่สำรวจ 18 รายการ (ต่อ)

ที่	รายการ	ปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญ	หมู่บ้าน
9	กระดาษ	นางเสงี่ยม สนออยู่	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
		นางสังวาลย์ ไกร์คง	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
		นางวิเชียร เพื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางดี พิมสวัสดิ์	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
10	กระดาษ	นางเสงี่ยม สนออยู่	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
		นางสังวาลย์ ไกร์คง	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
11	ผ้าชี	นางเสงี่ยม สนออยู่	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
		นางสังวาลย์ ไกร์คง	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
12	กระดาษ	นางดี พิมสวัสดิ์	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
13	หวด	นางวิเชียร เพื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
14	กระบอกลใส่มีด	นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
15	แผงรั้ว	นายบุญธรรม มั่นแยม	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นายมงคล แยมชื่น	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
16	กรงนก	นายคราม ริเมือง	ม.2 บ้านไผ่เขียว
		นายเดช ปานโปร่ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
17	ที่รองแก้ว	นางดี พิมสวัสดิ์	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
18	ขันโตก	นางสังวาลย์ ไกร์คง	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
		นางเสงี่ยม สนออยู่	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถึงคุณค่า ความหมาย ของผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องใช้ในครัวเรือน ก็พบว่า มีประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น กระบุง เป็นภาชนะที่จักสานด้วยไม้ไผ่เป็นลวดลายต่าง ๆ ใช้สำหรับใส่ข้าว ข้าวโพด ถั่ว งา ไข่ตวง หรือ โถย และใส่ของอื่น ๆ ปากมีลักษณะเป็นรูปทรงกลมกว้างประมาณ 30 – 40 เซนติเมตร ก้นมีรูปทรงสี่เหลี่ยม และมีหูห้อยตรงปากกระบุง 2 ข้างเอาไว้สำหรับร้อยเชือกเพื่อใช้หาบ หรือหิ้ว ขนาดของกระบุง โดยทั่วไปแล้วจะมีอยู่ สามขนาด รูปทรงจะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของการใช้งาน กระบุงขนาดใหญ่มีหูร้อยเชือกเพื่อใช้หาบ ขนาดกลางใช้ในการตวงหรือโถย และ

กระเบื้องขนาดเล็กจะนิยมใช้สำหรับนำมาใส่ของเบ็ดเตล็ดต่างๆ ไป กระเบื้องสามารถใช้งานได้ประมาณ 2 – 4 ปี

ตารางที่ 4.5 หมวดผลิตภัณฑ์อื่น ๆ มีรายการที่สำรวจ 6 รายการ

ที่	รายการ	ปราชญ์ชาวบ้าน	หมู่บ้าน
1	ตะกร้าทรงกลมสูง	นางสาวลา เครือเมือง	ม.2 บ้านไผ่เขียว
2	ตะกร้าเล็ก (ทรงกลม)	นางสาวลา เครือเมือง	ม.2 บ้านไผ่เขียว
		นางวิเชียร เพื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
3	ตะกร้าของฝาก (มีฝา)	นางสังวาลย์ ไคร้คง	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
		นางดี พิมสวัสดิ์	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
4	ตะกร้าของฝาก (ไม่มีฝา)	นางเสียม สนอยู่	ม.7 บ้านทุ่งสวรรค์
		นางดี พิมสวัสดิ์	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางสาววิภารัตน์ คำเพ็ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
5	ตะกร้าของฝาก ตาชลอม	นางดี พิมสวัสดิ์	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
6	ตะกร้าของฝากลายขัด	นางวิเชียร เพื่องมณี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางสาววิภารัตน์ คำเพ็ง	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางประจิม จินบุญมี	ม.1 บ้านไผ่ล้อม
		นางสมสมัย จิระมณีมัย	ม.2 บ้านไผ่เขียว

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถึงคุณค่า ความหมาย ของผลิตภัณฑ์อื่นๆ เช่น ตะกร้า ก็พบว่า มีคุณค่าเชิงวัฒนธรรม ประเพณี เวลาที่ทำบุญ ก็จะใช้ตะกร้าหว่านไม้ไผ่ มีคุณค่าทางศิลปะ ประดับบ้านหรือสามารถนำไปเป็นของฝากให้กับญาติผู้ใหญ่ได้ด้วย เวลาที่มีเทศกาลสำคัญ มีการตระกล้าดำหัว ก็จะนำตะกร้าไปใส่ของที่จะนำไปแสดงความเคารพ และขอพรกับญาติผู้ใหญ่ จากการลงลึกสัมภาษณ์รายละเอียดของบางผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในครัวเรือน คือ ตะกร้า ก็พบว่า เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความคงทนในการใช้งานสามารถใช้ได้หลายปี รูปแบบของตะกร้ามีความสวยงามผู้สั่งซื้อสามารถสั่งตามความต้องการได้ วัสดุที่ใช้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้ใช้ ฝีมือ แรงงาน วัตถุดิบ ใช้จากในชุมชนอย่างแท้จริง มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้คนในชุมชนมีความผูกพันกันเสมือนญาติพี่น้อง เป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

3. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

พัฒนาการของงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ในอดีตชาวบ้านสามารถใช้ภูมิปัญญาด้านการผลิตงานหัตถกรรมจักสานที่สืบทอดกันมา ผลิตเครื่องจักสานเพื่อใช้อำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันได้ เพราะมีกระบวนการผลิตและเครื่องมือที่ไม่ซับซ้อน เป็นเทคโนโลยีชาวบ้านที่สืบทอดมาแต่โบราณ ตั้งแต่การหาวัตถุดิบ เครื่องมือ การจักตอก การทำโครง การสานให้เกิดลวดลาย และการรมควันเพื่อป้องกันแมลงทำลายเนื้อไม้ เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป เริ่มมีการใช้ผลิตภัณฑ์จากพลาสติกเข้ามาแทนที่ เพราะหาซื้อง่ายในท้องตลาด ไม่ต้องเสียเวลากับการประดิษฐ์มากนัก อย่างไรก็ตาม ยังมีการรวมกลุ่มของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เริ่มจากกลุ่มมีการรวมกลุ่มกันของปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้และทักษะภูมิปัญญาในด้านการจักสาน ด้วยอุดมการณ์อยากให้มีการสืบทอดสานต่อไปยังเยาวชนรุ่นลูกหลานต่อไป จึงมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้เกิดความน่าสนใจและทันสมัย

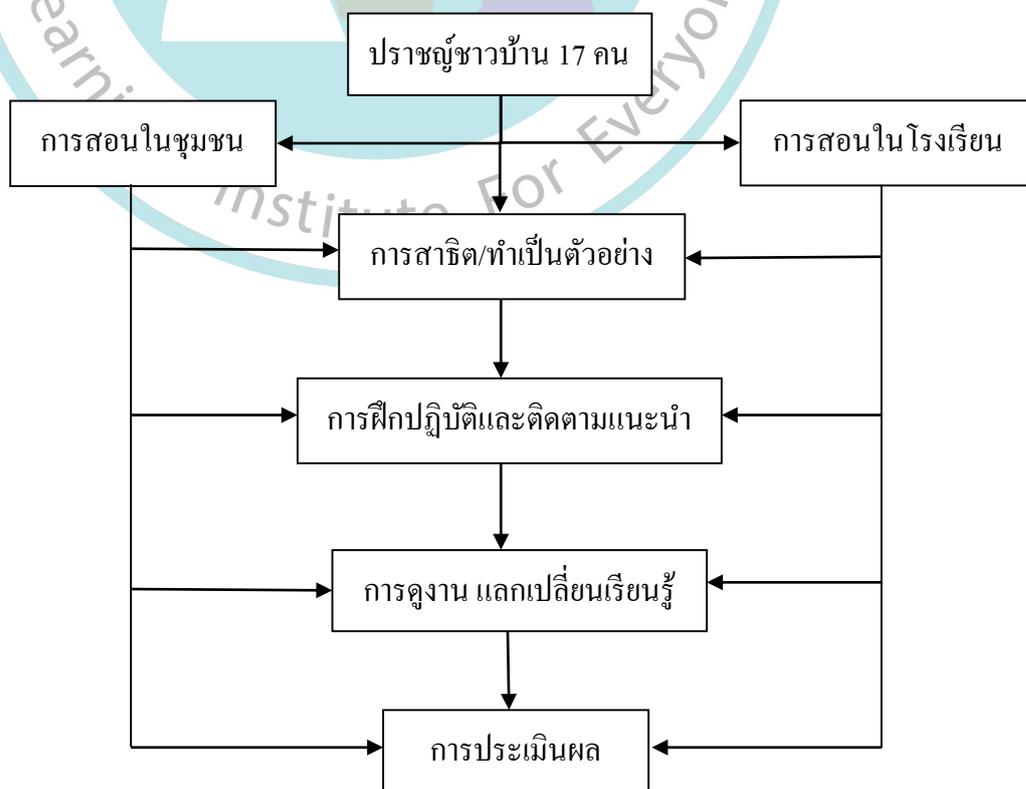
รูปแบบกระบวนการ เทคนิคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เยาวชนนักเรียน และสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มีรูปแบบการเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและในชุมชน โดยในชุมชน บางส่วน ก็เป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ คือ ลูกหลานของปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้ที่มีฝีมือในการผลิตเครื่องจักสาน ก็สามารถเรียนรู้ได้โดยตรง ซึ่งพบว่ามีปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความชำนาญในงานฝีมือด้านต่าง ๆ ในชุมชนตำบลไผ่ล้อมประมาณ 30 กว่าคน และหากนักเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านที่มีความชำนาญในการผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ ก็มีอยู่ราว 17 คน ดังรายชื่อที่ปรากฏในผลการวิจัยก่อนหน้านี้ ซึ่งจะมีการจัดมุมทำเลในบ้านของตนเอง ให้มีพื้นที่สำหรับการผลิตเครื่องจักสานโดยเฉพาะ เพราะหลายคน ได้ยึดเป็นอาชีพหลักเนื่องจากเมื่อมีอายุมากขึ้น การจะไปทำงานทำไร่ไถนาที่ต้องใช้แรงเหมือนหนุ่มสาวเป็นไปได้ยาก ก็จะหันมาผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ไว้ขาย เป็นรายได้หาเลี้ยงครอบครัวแทน

เมื่อมีการสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่ คือ โรงเรียนและองค์กรปกครองท้องถิ่น ที่เห็นความสำคัญของงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ว่ามีคุณค่าความหมาย ที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์ สืบทอดไว้ ก็มีการบรรจุไว้ในแผนงาน โครงการ ของหน่วยงาน มีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุน และประชาสัมพันธ์รับสมัครเป็นสมาชิก ซึ่งสมาชิกจะได้ร่วมประชุมเพื่อรับทราบเป้าหมาย กฎกติกาของกลุ่ม ซึ่งต้องการคนที่พร้อม มีอุดมการณ์เดียวกัน มีเวลา มีใจ ไม่คิดเรื่องเงินเป็นใหญ่ แต่เมื่อมีออเดอร์สินค้าจากลูกค้าชุมชนเข้ามา ก็จะกระจายและจัดแบ่งงานหมาไปทำ โดยให้สมาชิกที่เป็นคนรุ่นใหม่ที่ยากเรียนรู้ ได้รับการฝึกสอน ชมการสาธิต ตั้งแต่การเตรียมวัสดุอุปกรณ์

การเหลาตอก ที่ดูเหมือนเป็นงานที่ง่าย แต่จากการสอบถามเยาวชนที่มาเรียน พบว่ามีความยากในทุกระดับ แต่เมื่อทำชำนาญแล้ว ก็จะได้เป็นวิทยากรสอนต่อ ในลักษณะพี่สอนน้อง

ในส่วนของกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน ผู้บริหาร โรงเรียนและคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนในตำแหน่งต่าง ๆ ได้วางแผนการจัดการเรียนการสอนด้วยหลักสูตรการจักสานไม้ไผ่ โดยปราชญ์ชาวบ้านที่มีฝีมืออยู่แล้ว มีครูที่เข้าร่วมกิจกรรม และนักเรียน 25 คน ตามนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ของรัฐบาลในการสนับสนุนแนวทางการปฏิรูปการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม สนับสนุนให้นักเรียน มีทักษะชีวิต กระตุ้นจิตสำนึกความตระหนักในความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยปรับลดชั่วโมงเรียนของบางวิชาให้น้อยลง แต่ต้องไม่กระทบเนื้อหาหลักที่เด็ก ๆ ควรเรียนรู้ ในการสอนนักเรียน โดยปราชญ์ชาวบ้านที่มีฝีมือ จะเริ่มสอนในผลิตภัณฑ์ที่ง่าย ๆ ก่อน เช่น พัด แล้วเมื่อได้ปฏิบัติจริง ชำนาญมากขึ้น ก็มีการสานผลิตภัณฑ์ที่ยากและใช้ฝีมือมากขึ้น เช่น หมวก กระจ้า กระจาด ซึ่งแล้วแต่ความสนใจของนักเรียนแต่ละคน ที่เมื่อเรียนและทำได้ดี ก็จะมีโอกาสสามารถไปเรียนรู้เพิ่มเติมในชุมชน กับปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นครูภูมิปัญญาในชุมชนโดยตรงได้

แผนภูมิที่ 4.1 กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ให้สมาชิกกลุ่มและเยาวชน ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

จากแผนภูมิกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้สมาชิกกลุ่มและเยาวชน ตำบล ไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า รูปแบบกิจกรรมการถ่ายทอดมีความคล้ายคลึงกันต่างเพียงการสอนในโรงเรียน มีข้อจำกัดด้านเวลา ที่ทำให้ไม่สามารถถ่ายทอดได้ครบกระบวนการ หรือลงรายละเอียดของกรปฏิบัติในงานหัตถกรรมที่มีความปราณีต ซับซ้อนมาก ขณะที่การสอนในชุมชน มีความเป็นธรรมชาติมากกว่า และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา จึงมีเวลาในการไปศึกษาดูงานที่ชุมชนอื่น และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนร่วมกัน และพัฒนาฝีมือได้ตลอดเวลา เนื่องจากปราชญ์ชาวบ้านก็พักอาศัยอยู่ในชุมชน และมีกิจกรรมการทำหัตถกรรมจักสานที่บ้านของตนเอง

4. ผลของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ผลที่เกิดต่อเยาวชนนักเรียนและสมาชิกกลุ่ม

ในส่วนของผลที่เกิดขึ้น จากการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ครูสมาชิกกลุ่ม และนักเรียนที่เป็นผู้ได้รับการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ตามนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ของชุมชน ในภาพรวม พบว่า

เยาวชนและสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสาน เกิดความตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น ตระหนักในการพึ่งตนเอง รู้จักทำของมาใช้เช่น พัด โดยไม่ต้องใช้พัดลม และสิ้นเปลืองพลังงานไฟฟ้า มีความสำนึกในความเหนื่อยยากของพ่อแม่ที่เลี้ยงดู เช่น นักเรียนคนหนึ่งได้สะท้อนความรู้สึกว่า “เมื่อผมได้ลองทำเองแล้ว มันต้องใช้ความอดทนและใจเย็นมาก ๆ และเห็นถึงความลำบากของพ่อแม่ ที่ได้ตรากตรำทำงานหาเลี้ยงครอบครัว” นักเรียนที่ร่วมกิจกรรมมีความรู้ในการผลิตในผลิตภัณฑ์ที่ง่าย ๆ เช่น พัด หมวก ส่วนใหญ่เยาวชนจะให้ความสนใจกระตือรือร้นอยากให้มีการสอนต่อเนื่อง บางคนถึงขั้นไปขอเรียนเพิ่มเติมจากปราชญ์ชาวบ้านที่มาสอน สามารถนำไปถ่ายทอดให้กับผู้ปกครอง ส่วนผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม ที่อยากเรียนรู้โดยมากเป็นแม่บ้านและผู้สูงอายุ ที่พอมีเวลาว่างและอยากหารายได้ ก็เข้ามาเรียนรู้กับกลุ่ม อาศัยที่กลุ่มมียอดออเดอร์เข้ามา ก็จะช่วยทำในการจักสาน ในส่วนที่ทำได้ก่อน เมื่อชำนาญก็สามารถพัฒนาฝีมือขึ้นได้เรื่อย ๆ แบบค่อยเป็นค่อยไป เพราะต้องให้มั่นใจว่าสินค้าที่นำส่งให้กับลูกค้า ต้องมีความสวยงาม ได้มาตรฐาน หากไม่ปราณีต ก็จะทำให้เสียชื่อ การทำแต่ละชิ้น ต้องใช้ทักษะความสามารถ เป็นงานที่ปราณีต เพราะทำด้วยมือ จึงมีส่วนทำให้ผู้ที่ทำได้ฝึกฝนจิตใจให้มีสมาธิ มีใจนุ่ม ไม่หยาบกระด้าง

เพราะถ้าอารมณ์ร้อนจะไม่สามารถทำได้เลย โดยทั่วไปจึงไม่มีการกำหนดเวลา ในผลิตภัณฑ์ขึ้นเดียวกัน บางอันอาจใช้เวลาแคว้นเดียว แต่บางอันอาจใช้เวลาเป็นสัปดาห์ก็อาจเป็นไปได้ ในขณะที่ทำปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้สูงวัย ก็จะใช้โอกาสนี้ในการบอกเล่าประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิต สอนลูกหลาน เยาวชน ที่เข้ามาเรียน ในเรื่องอื่น ๆ ในการเป็นคนดี มีคุณธรรม การใช้ชีวิตที่ถูกต้องตามประเพณีวัฒนธรรม

รายได้ของสมาชิกที่เกิดจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน เนื่องจากมีครัวเรือนที่ทำหัตถกรรมจักสานจำหน่ายในพื้นที่วิจัย 3 หมู่บ้าน รวม 14 ครัวเรือน คือ หมู่ที่ 1 บ้านไผ่ล้อม จำนวน 10 ครัวเรือน หมู่ที่ 2 บ้านไผ่เขียว จำนวน 2 ครัวเรือน และหมู่ที่ 7 บ้านทุ่งสวรรค์ จำนวน 2 ครัวเรือน และในการบริหารจัดการ กลุ่มยังไม่ได้มีการหักค่าบริการจัดการกลุ่มไว้เป็นกองกลาง เนื่องจากต้องการให้สมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่ม มีรายได้และประโยชน์จากการรวมกลุ่มมากที่สุด เพื่อเป็นการโน้มน้าวเยาวชนและคนในชุมชน ให้เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม และมีการสืบทอดภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานให้มากกว่านี้ ดังนั้น รายได้ทั้งหมด 100% ที่เกิดจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน จึงไปสู่ครัวเรือนที่ผลิตโดยตรง ซึ่งจากการเก็บข้อมูลในสนามของการวิจัย ได้สำรวจปริมาณการผลิตหัตถกรรมจักสานในแต่ละรายการ และมูลค่าของผลิตภัณฑ์ ที่เกิดขึ้นในรอบ 1 เดือน ดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน

ที่	รายการ	ปริมาณการผลิตเฉลี่ยต่อเดือน	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (บาท)
1	หมวก	200 ใบ	15 บ.	3,000
2	ตุ้ม	10 ชิ้น	300	3,000
3	ตะแกรง	20 ชิ้น	200	4,000
4	บั้งกี	80 ชิ้น	20	1,600
5	เข่ง	80 ชิ้น	30	2,400
6	ฝากระท่อม	20 ชิ้น	500	10,000
7	โครงหลังคากระท่อม	15 ชิ้น	1,000	15,000
8	งอบ	200 ชิ้น	20	4,000
9	ชะลอม	30 ชิ้น	25	750
10	กระทอ	30 ชิ้น	150	4,500

ตารางที่ 4.6 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน (ต่อ)

ที่	รายการ	ปริมาณการผลิต เฉลี่ยต่อเดือน	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รายได้เฉลี่ยต่อ เดือน (บาท)
11	ข้อง	5 ใบ	200	1,500
12	ลอมใหญ่	10 คู่	คู่ละ500	5,000
13	ชะนาง	10 ชั้น	200	2,000
14	ตุ้ม	10 ชั้น	200	2,000
15	กันเบ็ด	20 ชั้น	30	600
16	ชุด	20 ชั้น	50	1,000
17	กระบัง	15 ชั้น	200	3,000
18	กระชู้	20 ชั้น	100	2,000
19	กระชัง	20 ชั้น	250	5,000
20	ข้องเป็ด	20 ชั้น	150	3,000
21	ตระกร้าใส่ผลไม้	15 ใบ	60	900
22	โคมไฟ (ทรงกลมแขวน)	1 ชุด	5,000	5,000
23	โคมไฟ (ทรงกลมยาวตั้งพื้น)	2 ชั้น	9,000	18,000
24	พัด	30 ชั้น	10	300
25	กระบุง	5 คู่	1,500	7,500
26	กระจาดลายพิกุล	2 หาบ	3,000	6,000
27	โคมไฟทรงส้ม ขนาด เล็ก	40 ชั้น	80	3,200
28	กระซอน	10 ชั้น	90	900
29	กระจาด	10 ชั้น	350	3,500
30	กระเช้า	5 ชั้น	450	2,250
31	ฝาชี	5 ชั้น	120	600
32	กระตัง	4 ชั้น	100	400
33	หวด	3 ชั้น	80	240
34	กระบอกใส่มีด	5 ชั้น	80	400

ตารางที่ 4.6 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน (ต่อ)

ที่	รายการ	ปริมาณการผลิต เฉลี่ยต่อเดือน	ราคาต่อหน่วย (บาท)	รายได้เฉลี่ยต่อ เดือน (บาท)
35	แผงรื้อ	20 ชิ้น	100	2,000
36	กรงนก	2 ชิ้น	500	1,000
37	ที่รองแก้ว	50 ชิ้น	20	1,000
38	ขันโตก	3 ชิ้น	1,000	3,000
39	ตะกร้าทรงกลมสูง	10 ชิ้น	150	1,500
40	ตะกร้าเล็ก (ทรงกลม)	20 ชิ้น	50	1,000
41	ตะกร้าของฝาก (มีฝา)	10 ชิ้น	150	1,500
42	ตะกร้าของฝาก (ไม่มีฝา)	20 ชิ้น	130	2,600
43	ตะกร้าของฝากตาชกลม	10 ชิ้น	150	1,500
44	ตะกร้าของฝากลายขีด	50 ชิ้น	60	3,000
รวมรายได้เฉลี่ยต่อเดือนทั้งสิ้น				140,640

จากข้อมูลในการสำรวจปริมาณการผลิตหัตถกรรมจักสานในแต่ละรายการ และมูลค่าของผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นในรอบ 1 เดือนดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า กลุ่มหัตถกรรมจักสานตำบลไผ่ล้อม อำเภอถ้ำเสือ จังหวัดอุตรดิตถ์ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนทั้งสิ้น 140,640 บาท เมื่อนำมาเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่ม 14 ครัวเรือน แต่ละครัวเรือนจะมีรายได้ประมาณ 10,046 บาท ซึ่งถือเป็นรายได้ที่ดีทีเดียว แต่ในความเป็นจริง รายได้ในแต่ละครัวเรือนไม่เท่ากัน โดยมีบางครัวเรือนที่ผลิตเป็นอาชีพและมีรายได้มากกว่าครัวเรือนอื่น ที่เพิ่งเริ่มเข้ามาเป็นสมาชิก อย่างไรก็ตาม ได้แสดงให้เห็นว่าหัตถกรรมจักสาน เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชนได้ดี การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานให้กับเยาวชนและสมาชิก ทำให้มีสมาชิกที่ทำจักสานได้เพิ่มขึ้น เช่น นางสาววิภารัตน์ คำเพ็ง นางสมสมัย จิระมณีมัย และนางประจิม ลาต่วง บางคนเป็นผู้พิการ ซึ่งขาดรายได้ในการเลี้ยงชีพ เมื่อมาทำหัตถกรรมจักสาน ก็ทำให้มีรายได้ในการเลี้ยงชีพ ต่อเดือน ประมาณ 2,000 – 3,000 บาท

ผลที่เกิดต่อชุมชน

การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนจักสานไม้ไผ่ของตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ นั้น ได้ช่วยให้สมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่ม มีรายได้เพิ่มในการจุนเจือครอบครัว แม้ว่าจะไม่ได้เป็นรายได้หลักของครอบครัวก็ตาม แต่สามารถทำผลิตภัณฑ์ไว้ใช้เองที่บ้าน เป็นการลดรายจ่าย ซึ่งถือเป็นการลดปัญหาการว่างงานในชุมชน การเพิ่มมูลค่าของสินค้าที่มีต้นทุนต่ำ แต่ใช้เวลาในการประดิษฐ์นาน ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น สมาชิกและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม ได้เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ คือ ไม้ไผ่ ว่าเป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิต ซึ่งหากชุมชนไม่ได้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ตัดไม้ทำลายป่า ก็จะทำให้ขาดวัตถุดิบในการผลิตหัตถกรรมจักสาน รวมถึงการรักษาป่าไม้ลำธาร ให้คงความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากต้นไม้ที่ไม่ใช่ต้นไม้ที่ต้องให้การดูแลเป็นพิเศษ เพียงแต่ปลูกและให้เติบโตตามธรรมชาติ ดังนั้น หากปล่อยให้พื้นดินแห้งแล้งเสื่อมโทรม ก็จะทำให้ป่าไผ่ลดลงไปด้วย

การเกิดขึ้นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานไม้ไผ่ของตำบลไผ่ล้อม ได้มีส่วนสำคัญในการสร้างความกลมเกลียวในสังคม โดยเฉพาะความแตกต่างหรือช่องว่างระหว่างวัย ทั้งวัยสูงอายุ วัยผู้ใหญ่ และเยาวชน อาจเรียกได้ว่าสามวัย เพราะการที่ผู้สูงอายุที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้ทำหน้าที่ในการเป็นครูผู้สอนให้กับลูกหลาน เหมือนเป็นการสร้างให้เกิดการยอมรับ การให้หรือทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีตัวตนขึ้นในสังคม ไม่ต้องเสี่ยงต่อการเป็นโรคซึมเศร้าจากการว่างงาน หรือไม่มีลูกหลานดูแลเป็นเพื่อน เพราะมีงานให้ทำให้สอนได้ตลอด ผู้สูงอายุคนอื่น ๆ ที่เข้าร่วมกลุ่มก็ไม่ได้คิดเรื่องเงิน แต่การได้เข้ากลุ่มทำให้มีเพื่อน ได้พูดคุยซักถามแลกเปลี่ยนกัน มีกิจกรรมที่ได้ทำร่วมกัน เมื่อมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น และมีรูปธรรมของผลิตภัณฑ์ ก็มีส่วนทำให้ผู้นำชุมชนเห็นความสำคัญ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ได้มีส่วนร่วมสนับสนุนในกิจกรรมของกลุ่ม ช่วยนำรถไทยแลนด์ซึ่งเป็นรถบรรทุก เพื่อลากไม้ไผ่ให้สมาชิกกลุ่มนำไปจักสาน ขณะที่สมาชิกและผู้บริหารเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล ได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่ม ให้เกิดความยั่งยืนมากขึ้น โดยได้มีการรวบรวมข้อมูลปราชญ์และภูมิปัญญาด้านการจักสาน ให้คำแนะนำในการรวมกลุ่มช่วยแก้ไขปัญหาอุปสรรคให้กับกลุ่ม วิเคราะห์และวางแผนการพัฒนา โดยจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้กับโครงการที่เขียนขึ้นเพื่อพัฒนางานจักสานไม้ไผ่ของชุมชน ให้การสนับสนุนในการจัดงานของชุมชน ตำบล และอำเภอ โดยมีการนำผลิตภัณฑ์ไปจัดแสดงในศูนย์นิทรรศการ เมื่อชุมชนมีงานด้านวัฒนธรรมประเพณี ก็จะมีการนำผลิตภัณฑ์ไปใช้ประกอบในพิธีกรรมเสมอ ทำให้ผู้ร่วมงาน เยาวชน ได้รู้จักประโยชน์ในการใช้สอย ได้เห็นถึงศิลปะ ความงดงามปราณีต ของผลิตภัณฑ์แต่ละรายการ

5. ปัญหาอุปสรรค

ปัญหาที่พบจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย พบว่า มีระยะเวลาในการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนน้อย ทำได้จำกัด เพราะไม่ต้องการให้กระทบกับเวลาเรียนในเนื้อหาวิชาหลัก จึงทำได้เพียงการแนะนำเบื้องต้น และให้นักเรียนลองทำผลิตภัณฑ์ที่ง่าย ๆ เช่น พัด หมวก หรือการจักสานของเล่น เป็นต้น วิทยากรในการสอนไม่พอ เพราะการเรียนเรื่องการจักสาน ไม่สามารถสอนเป็นกลุ่มใหญ่แบบบรรยายได้ ต้องเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ทำจริง จึงต้องใช้วิทยากรหลายคน ในการสอนแต่ละครั้ง ซึ่งอาจมีปัญหาในด้านการบริหารจัดการด้วย ที่ต้องมีการระบุวิทยากรให้ชัดเจน ในจำนวนที่ไม่มาก และมีค่าตอบแทนที่จำกัด การจัดกระบวนการในชั้นเรียนที่เรียนร่วมกันเป็นกลุ่มทุกคน ขณะที่การเรียนรู้เรื่องหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่จำเป็นต้องอาศัยใจรัก นักเรียนบางคนสมาธิสั้น ไม่ค่อยอดทนในการเรียนรู้ งานสานต้องมีใจรัก บางคนไม่รัก ไม่ชอบ ก็ไม่ยอมทำ ไม่อยากเรียน แต่จำเป็นต้องเรียนตามหลักสูตรร่วมกับเพื่อน ๆ อีกปัญหาหนึ่ง คือปัญหาด้านงบประมาณในการสนับสนุนกลุ่มให้เกิดการขยายผล เพราะบางครั้ง มียอดออเดอร์ที่เข้ามาแล้วผลิตไม่ทัน อาจต้องมีการลงทุนในการซื้อวัตถุดิบคือไม้ไผ่สำรองไว้ปริมาณมาก หรือต้องลงทุนเครื่องจักร เช่น เครื่องเหลาดอก ที่มีการผลิตและจำหน่าย รวมถึงการปรับปรุงศูนย์เรียนรู้ของกลุ่มให้มีพื้นที่กว้างขวาง หรือมีห้องที่เป็นสัดส่วนชัดเจน ในการเก็บผลิตภัณฑ์ การเก็บวัสดุอุปกรณ์ ห้องในการเรียนรู้ ปัญหาด้านการตลาด ที่ยังไม่มีความแน่นอน ก็เป็นปัญหาอีกปัญหาหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อ เพราะปัจจุบัน กลุ่มเน้นการขายปลีกในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ และมียอดการสั่งซื้อเป็นช่วง ๆ ไป ทำให้มีช่วงว่างที่ไม่มีออเดอร์

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ให้กลุ่มเยาวชนตำบลไผ่ล้อมอำเภอทับแฉะ จังหวัดอุตรดิตถ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 3 ประเด็น คือ ประเด็นแรกศึกษาคุณค่าและความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานไม้ไผ่ ประเด็นที่สองศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน และประเด็นสุดท้ายศึกษาผลของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน ตำบลไผ่ล้อม อำเภอทับแฉะ จังหวัดอุตรดิตถ์ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

ในการศึกษาคุณค่าและความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ในตำบลไผ่ล้อม อำเภอทับแฉะ จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัย ได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลดัชนีรายการผลิตภัณฑ์ และแบ่งเป็นหมวดหมู่ได้ 4 หมวด รวมรายการผลิตภัณฑ์ทั้งสิ้น 44 รายการ คือ

หมวดที่ 1 ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการเกษตร มีรายการที่สำรวจ 10 รายการ

หมวดที่ 2 ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการประมง มีรายการที่สำรวจ 10 รายการ

หมวดที่ 3 ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับเครื่องใช้ในครัวเรือน มีรายการที่สำรวจ 18 รายการ

หมวดที่ 4 ผลิตภัณฑ์อื่น ๆ มีรายการที่สำรวจ 6 รายการ

หัตถกรรมเครื่องจักสานในทุกหมวด มีคุณค่าในการนำไปใช้สอยหรือมีประโยชน์โดยตรง ตามชนิดและเป้าหมายของการผลิต เช่น การนำไปใช้ไปทำไร่นา ที่เป็นเครื่องมือเกษตรกร เครื่องจักสานด้านการประมง นำไปเป็นเครื่องมือในการหาหรือดักจับสัตว์น้ำในไร่นา เพื่อนำไปประกอบอาหารสำหรับทุกคนในครอบครัว และแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน ซึ่งพบว่า มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยมาก ผลิตภัณฑ์มีประสิทธิภาพสูงในการใช้งานแบบใช้แรงงานคนเป็นหลัก มีความทนทาน สามารถใช้งานได้ยาวนานราว 4-5 ปี เป็นอย่างน้อย มีคุณค่าในแง่ของการสร้างรายได้เพิ่มให้กับตนเองและครอบครัว สามารถผลิตและจำหน่ายในชุมชน หรือขายตามตลาดนัด บางครอบครัวยึดเป็นอาชีพหลัก นอกจากนั้นแล้ว ยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีความทรงจำที่เป็นวิถีชีวิตของเกษตรกร ชุมชน มีเอกลักษณ์ คือมีการสานที่มีลวดลายแตกต่างกับพื้นที่อื่น เครื่อง

จักสานเป็นหัตถกรรมที่มีคุณค่าในตัวเองเพราะใช้วัตถุดิบซึ่งมีความงามตามธรรมชาติ ในด้านคุณค่าทางศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานทำขึ้นด้วยมือซึ่งต่างจากผลิตภัณฑ์ที่ทำจากโรงงานจึงมีคุณค่าเฉพาะตัวในแต่ละชิ้น ลวดลายจากการสาน สอด ทอ ถัก และรูปแบบเครื่องจักสานแสดงถึงลักษณะพื้นเมือง พื้นบ้านที่แตกต่างกัน

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน ตำบลไผ่ล้อม อำเภอถ้ำเสือ จังหวัดอุตรดิตถ์ มีพัฒนาการของการรวมกลุ่มของของปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้และทักษะภูมิปัญญาในด้านการจักสาน ด้วยอุดมการณ์อยากให้มีการสืบทอดสานต่อไปยังเยาวชนรุ่นลูกหลานต่อไป จึงมีการรับสมัครสมาชิกวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ และพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้เกิดความน่าสนใจและทันสมัยรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เยาวชนนักเรียนและสมาชิกกลุ่ม มีรูปแบบการเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและในชุมชน โดยในชุมชน บางส่วน ก็เป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ คือลูกหลานของปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้ที่มีฝีมือในการผลิตเครื่องจักสานก็สามารถเรียนรู้ได้โดยตรงจากปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความชำนาญในการผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ 17 คน และรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนและคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนในตำแหน่งต่าง ๆ ได้วางแผนการจัดการเรียนการสอนด้วยหลักสูตรการจักสานไม้ไผ่ มีครูและนักเรียนประมาณชั้นละ 25 คน ที่เข้าร่วมกิจกรรมตามนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ของรัฐบาลในการสนับสนุนแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งในการสอนนักเรียน โดยปราชญ์ชาวบ้านที่มีฝีมือ จะเริ่มสอนในผลิตภัณฑ์ที่ง่าย ๆ ก่อน เช่น พัด แล้วเมื่อได้ปฏิบัติจริง ชำนาญมากขึ้น ก็มีการสานผลิตภัณฑ์ที่ยากและใช้ฝีมือมากขึ้น เช่น หมวกตระกร้า กระดาษ ซึ่งแล้วแต่ความสนใจของนักเรียนแต่ละคน ที่เมื่อเรียนและทำได้ดี ก็จะมีโอกาสสามารถไปเรียนรู้เพิ่มเติมในชุมชน กับปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นครูภูมิปัญญาในชุมชนโดยตรง รูปแบบกิจกรรมการถ่ายทอดในชุมชนกับในโรงเรียนมีความคล้ายคลึงกัน ต่างเพียงการสอนในโรงเรียน มีข้อจำกัดด้านเวลา ที่ทำให้ไม่สามารถถ่ายทอดได้ครบกระบวนการ หรือลงรายละเอียดของการปฏิบัติในงานหัตถกรรมที่มีความปราณีต ซบซ้อนมาก ขณะที่การสอนในชุมชน มีความเป็นธรรมชาติมากกว่า และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา จึงมีเวลาในการไปศึกษาดูงานที่ชุมชนอื่น และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนร่วมกัน และพัฒนาฝีมือได้ตลอดเวลา เนื่องจากปราชญ์ชาวบ้านก็พักอาศัยอยู่ในชุมชน และมีกิจกรรมการทำหัตถกรรมจักสานที่บ้านของตนเอง

ผลของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้เยาวชน ตำบลไผ่ล้อม อำเภอถ้ำเสือ จังหวัดอุตรดิตถ์ ต่อเยาวชนนักเรียนและสมาชิกกลุ่ม คือ เกิดความตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น ตระหนักในการพึ่งตนเอง ความลำบากของผู้ปกครอง ในระหว่างการเรียนรู้ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิต การเป็นคนดี มีคุณธรรม การใช้ชีวิตที่ถูกต้องตาม

ประเพณีวัฒนธรรมควบคู่ไปด้วย นักเรียนและสมาชิกกลุ่ม มีความรู้ในการผลิตในผลิตภัณฑ์ที่ง่าย ๆ เช่น พัด หมวก มีความสนใจกระตือรือร้น มีความสุขกับการเรียนรู้ ฝึกฝนจิตใจให้มีสมาธิ มีใจนุ้ม ไม่หยาบกระด้าง นักเรียนอยากให้มีการสอนต่อเนื่อง บางคนไปขอเรียนเพิ่มเติมจากปราชญ์ชาวบ้านที่มาสอน ส่วนผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม ที่เป็นแม่บ้านและผู้สูงวัย ก็จะมีเวลาว่างในการเรียนรู้มากกว่านักเรียน และอยากหารายได้ เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง ในงานที่ง่าย ๆ ก่อนเมื่อชำนาญขึ้นก็ช่วยผลิตตามยอดออเดอร์เข้ามา ส่วนผลที่เกิดต่อชุมชน คือ ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น ลดปัญหาการว่างงานในชุมชน เพราะสมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่ม มีรายได้เพิ่ม และสามารถทำผลิตภัณฑ์ไว้ใช้เองที่บ้าน ซึ่งการลดรายจ่ายก็เท่ากับเป็นการเพิ่มรายได้ไปในตัว สมาชิกและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติการรักษาป่าไม้ลำธาร ให้คงความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้มีวัตถุดิบคือต้นไม้ ในการทำหัตถกรรมจักสานต่อไป การรวมกลุ่มช่วยสร้างความกลมเกลียวในสังคม ลดความแตกต่างหรือช่องว่างระหว่างวัย ผู้สูงวัยที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านได้ทำหน้าที่ในการเป็นครูผู้สอนให้กับลูกหลาน ได้รับการยอมรับทำให้ผู้สูงวัยรู้สึกว่าคุณค่ามีตัวตนในสังคม ได้มีเพื่อน ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดผลกระทบในเชิงนโยบาย ที่สามารถสร้างการยอมรับจากผู้นำชุมชน หน่วยงานในพื้นที่ ให้เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนในกิจกรรมของกลุ่มในเรื่องงบประมาณ บุคลากร วิชาการ ทรัพยากรสนับสนุน การสนับสนุนในการประชาสัมพันธ์ จัดแสดงผลิตภัณฑ์ในชุมชนนิทรรศการ ทำให้ผู้ร่วมงานได้เห็นถึงศิลปะ ความงดงามปราณีตของผลิตภัณฑ์แต่ละรายการ

อภิปรายผลการวิจัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้เฉพาะถิ่น ในหลาย ๆ เรื่อง ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งตำบลไผ่ล้อม ที่เป็นพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ก็เป็นตำบลหนึ่ง ที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมมาเนิ่นนาน เนื่องจากเป็นชุมชนดั้งเดิมที่อพยพมาจากจังหวัดสุโขทัยมารวมตัวกัน การริเริ่มโดยชุมชนคือปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีทักษะในเรื่องหัตถกรรมจักสาน ได้มีส่วนสำคัญในการกระตุ้น สร้างความเปลี่ยนแปลง ให้ผู้นำชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่ หันมาตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเด็กเยาวชนและผู้สนใจ จึงเริ่มมีการสนับสนุนรูปแบบการเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและในศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของคุณค่า ได้เรียนรู้ถึงเนื้อหา วิธีการ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานในแต่ละประเภท ทำให้ยังคงอยู่แบบมีคุณค่า โดยไม่ถูกกลืนไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ เพราะสามารถเชื่อมโยงกับมิติการพัฒนาในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การสร้างงาน สร้าง

อาชีพรายได้และผลตอบแทนที่ดี การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร การสืบสานประเพณี วัฒนธรรมชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ เสรี พงศ์พิศ ที่มองว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นทั้งศาสตร์ คือองค์ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นจารีตประเพณี วัฒนธรรม การเป็นอยู่ อาหาร บ้านเรือน เสื้อผ้า ยารักษาโรค เครื่องมือในการทำมาหากิน ศิลปการแสดง เครื่องประดับตกแต่ง ฯลฯ และเป็น ศิลป์คือ ทักษะ วิธีการ ในการดำเนินชีวิต การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การอยู่ร่วมกันในสังคม จึงมีทั้งความรู้ คุณค่า และจิตวิญญาณ คุณธรรม และเป็นองค์รวม ซึ่งเชื่อมโยง ทั้งวิถีชีวิต วิถีคิด และวิถีปฏิบัติ ของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ (เสรี พงศ์พิศ, 2553) จุดสำคัญอีกประเด็น หนึ่งก็คือ มีการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ เช่น กระจ่า ให้มีความหลากหลายที่มีคุณค่ามากกว่า เป็นของใช้สอย ให้เหมาะกับการเป็นของฝาก ของประดับตกแต่ง หรือการนำไปใช้ในงานเทศกาล ประเพณีต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาในลักษณะที่เป็นพลวัต มีการประยุกต์ ผสมผสานกันกับความรู้สากลอื่น ๆ ในสังคม ทำให้ยังคงคุณค่ามาจนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับ แนวคิดของ ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ ที่เห็นว่าการพัฒนารูปแบบของการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่น และการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ากับวิถีชีวิตของผู้คน เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิด การอนุรักษ์ พื้นฟู สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนให้ดำรงอยู่ต่อไป (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ, 2548)

ในแง่ของการจัดกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสนับสนุนทางนโยบายนับเป็น สิ่งสำคัญ เช่น การที่สถานศึกษา คือโรงเรียนในตำบลไผ่ล้อม ได้เปิดให้มีการพัฒนาหลักสูตรการ เรียนรู้เรื่องหัตถกรรมจักสาน ได้เป็นโอกาสให้ปราชญ์ชาวบ้าน ได้เข้ามาถ่ายทอดความรู้ให้กับ เยาวชน ซึ่งไม่เพียงแต่ความรู้ ทักษะ ในการผลิตหัตถกรรมจักสาน แต่ยังมีเพิ่มเติมให้ข้อมูล บอกเล่า ประวัติศาสตร์ คุณค่าของหัตถกรรมแต่ละชิ้น รวมถึงแนวทางการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามจารีต ประเพณีของเยาวชน ซึ่งได้หล่อหลอมความคิด ทักษะ ค่านิยม ความเชื่อ ไปพร้อมกับการฝึก ปฏิบัติจริง เช่นเดียวกับงานวิจัยของ เจริญ ดิษฐ์ (2559) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาจิตสำนึก ในภูมิ ปัญญาดั้งเดิมของเยาวชน โดยใช้บทเพลงปกากะญอ ซึ่งได้ข้อค้นพบที่สำคัญว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชาวปกากะญอถูกเข้ารหัสไว้ในบทเพลง 3 ด้าน คือ ด้านการทำมาหากิน ด้านการสัมพันธ์กัน ระหว่างคนกับคน และด้านการสัมพันธ์กันระหว่างคนกับธรรมชาติ โดยใช้บทเพลงและเครื่องดนตรีพื้นบ้าน (เตหน่า) เป็นสื่อหรือเครื่องมือในการถ่ายทอดจิตสำนึกและภูมิปัญญาชาวบ้านไปสู่ กลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน มีการฝึกขับร้องกับผู้รู้ ร่วมกันแสดง และการสนทนาแลกเปลี่ยนกลุ่มกับ ปราชญ์ ผลที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดจิตสำนึกในคุณค่าของภูมิปัญญาดั้งเดิม เกิดการยอมรับเห็นคุณค่า และมีการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การแต่งกายด้วยชุดปกากะญอ การแสดงความเคารพ นอบน้อม สัมมาคารวะต่อผู้เฒ่าผู้แก่ การกล่าวพูดภาษาของตน และความต้องการที่จะศึกษาเรียนรู้ภูมิ

ปัญญาเพิ่มเติม โดยในการทำหัตถกรรมจักสาน มีความเข้มข้น โดยเฉพาะกับสมาชิกกลุ่มที่ไม่ใช่เยาวชน ซึ่งเป็นแม่บ้านหรือคนวัยกลางคน ก็ได้มีโอกาสมากขึ้นในการเรียนรู้โดยตรงกับปราชญ์ชาวบ้าน ในขณะที่เยาวชนนักเรียนบางคนที่ได้เรียนรู้ในชั้นเรียน ก็ได้มีความสุขและอยากเรียนรู้เพิ่มเติม ก็ได้มีการตั้งกลุ่มย่อยและไปเรียนรู้โดยตรงกับปราชญ์ บางคนสามารถผลิตและเป็นรายได้เพิ่มให้กับครอบครัวได้ รวมถึงมีโอกาสในการแลกเปลี่ยน ออกแบบ ปรับรูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้เป็นสมัยนิยมมากขึ้น โดยมุมมองของคนรุ่นใหม่ ซึ่งตรงนี้สำคัญมากกว่าการเรียนรู้แบบผ่าน ๆ ไปในห้องเรียน ดังเช่น กรณีงานวิจัยเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปสู่เยาวชน ผ่านระบบการศึกษาหมู่บ้านปางแฟน ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอค้อยสะเก็ด (จินตนา มัชฌมบุรุษ และคณะ, 2539) ที่มีกระบวนการถ่ายทอดสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจักสาน ไม้ให้นักเรียนชั้น ป.5 และ ป.6 โดยเชิญช่างพื้นบ้านที่เป็นกรรมการหมู่บ้าน มาเป็นวิทยากรเช่นเดียวกัน แต่ไม่สามารถที่จะพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่องได้ เพราะขาดการบูรณาการเข้าไปสู่วิถีชีวิตของชุมชน ขาดการพัฒนา ต่อยอดความรู้ สร้างนวัตกรรม รูปแบบของผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่ดึงดูดและตอบสนองค่านิยมของสังคมยุคใหม่ ดังนั้น การจัดการเรียนรู้หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ที่ตำบลไผ่ล้อม จึงมีการเรียนรู้ในห้องเรียน และเรียนรู้เสริมเพิ่มเติมในชุมชนไปพร้อมกัน อันจะเป็นทางออกสำหรับเยาวชนที่สนใจศึกษา แต่เวลาเรียนในห้องเรียนไม่พอ ก็สามารถไปเรียนรู้ได้ตลอดเวลาในชุมชนกับปราชญ์ชาวบ้านได้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ เนื่องจากใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ ซึ่งได้ผลมากกว่าเรียนในโรงเรียน เพราะเรียนรู้ตั้งแต่ต้นจนจบ เรียนรู้ได้ครบวงจร เรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ตั้งแต่การปลูกไผ่ การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การตัดต้นไผ่ นำมาแปรรูปเตรียมสู่การจักสาน การทำผลิตภัณฑ์แต่ละประเภทที่มีทั้งยาก และง่าย สมาชิกกลุ่มและเยาวชนบางคนได้มีส่วนร่วมในการออกร้านจำหน่าย ซึ่งมีผลทำให้เกิดการซึมซับ เรียนรู้ ได้เห็นบทเรียนที่ไม่เพียงแต่การผลิตเท่านั้น แต่หมายถึงการอยู่รอดกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ตอบโจทย์ความต้องการของตลาด วิธีการเข้าถึงตลาดในรูปแบบที่หลากหลาย ที่จะทำให้อาชีพหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เกิดการพัฒนาอาชีพในชุมชนอย่างต่อเนื่องต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา ผู้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลในการวิจัยได้ให้คำแนะนำว่า โรงเรียนและชุมชน ควรร่วมกันจัดทำหลักสูตรการจักสานไม้ไผ่ให้เป็นมาตรฐานและเป็นเอกลักษณ์และสนับสนุนให้เผยแพร่ไปยังโรงเรียนอื่น ๆ ในตำบล หรือในตำบลใกล้เคียง ควรมีการปรับกระบวนการจัดการเรียนการสอน ที่เพิ่มเวลาในการเรียนรู้มากขึ้นทั้งการเรียนรู้อบรมในโรงเรียน

และบูรณาการการเรียนรู้กับฐานเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งอาจเป็นการเรียนรู้นอกเวลา ตามความสนใจ และความต้องการของนักเรียน

ในการเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสาน ควรมีการทำเป็นสื่อการสอน ที่อธิบายถึงภูมิปัญญาที่ครอบคลุมตั้งแต่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การเพาะปลูก การแปรรูป การทำผลิตภัณฑ์ในหมวดต่าง ๆ ลง Youtube เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เอง หรือนำไปดูซ้ำเวลาที่อยากจะทำเองที่บ้านให้มีความชำนาญมากขึ้น

ในด้านนโยบาย หน่วยงานท้องถิ่น ควรให้การสนับสนุนงบประมาณ ในการพัฒนาโครงสร้างอาคาร หรือปรับปรุงศูนย์เรียนรู้ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานไม้ไผ่ของตำบลไผ่ล้อม และจัดหาผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาดเพื่อมาให้ความปรึกษา แนะนำกลุ่ม ทั้งนี้ ควรจัดทำแผนงานยุทธศาสตร์การพัฒนาหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ในระดับตำบลให้ชัดเจน

บรรณานุกรม

- กนกพร ฉิมพลี. (2555). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ขนิษฐา จุลบล และคณะ. (2551). ทอรัถกถายายี ผ่านลายผ่านาหมื่นศรี. พิมพ์ครั้งที่ 2 เชียงใหม่: หจก.วนิดาการพิมพ์.
- จินตนา มัชฌมบุรุษ และคณะ. (2539). สรรพช่าง: ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชียงใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 1 เชียงใหม่: โรงพิมพ์ดาว.
- เจริญ ดินุ. (2559) การพัฒนาจิตสำนึก ในภูมิปัญญาดั้งเดิมของเยาวชนโดยใช้บทเพลงปกากะญอ ที่บ้านหนองเต่า ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน.
- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ. (2548). ภูมิปัญญากับการสร้างพลังชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไอ เอส ฟรินติ้งเฮาส์.
- นพรัตน์ สัจจะวิสัย. (2558). การจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมของเทศบาลเมืองต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประพันธ์ กักดีกุล และคณะ. (2549). รูปแบบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไอเดียสแควร์.
- ประเวศ วะสี. (2534). การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ปาริชาติ คุณปลื้ม และ รัตยา โสวรรณปรีชา. (2559). การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น. บทความ วารสารวิชาการศรีปทุม จังหวัดชลบุรี ปีที่ 12 ฉบับที่ 6.
- มณีมัย ทองอยู่ และคณะ. (2549). ทุนชุมชน: รากแก้วของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: ศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เสรี พงศ์พิศ. (2529). คีนสู่รากเหง้า : ทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ เทียนวรรณ.

เสรี พงศ์พิศ. (2536). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์
พรีนติ้งกรุ๊ป.

เสรี พงศ์พิศ. (2553). **ร้อยคำที่ควรรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลังปัญญา.

วิฑูรย์ ถีสวรรณ. (2541). **มรดกศิลปหัตถกรรมไทย “เครื่องจักสานไทย”**. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ:
องค์การค้าของคุรุสภา.

วิทยา เมฆขำ และคณะ. (2551). **การถ่ายทอดแนวทางการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา
ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดนนทบุรี**. รายงานการวิจัย
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของ
ชาวบ้านไทย**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

อังกูล สมคณย์. (2535). **สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรโรงเรียน
ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์
ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ระยะเวลาที่ใช้ในการผลิต.....วัน

ประวัติความเป็นมา

.....
.....
.....
.....

คุณค่า และความหมาย (ประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิต เศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี สุขภาพ ความเชื่อ ฯลฯ)

.....
.....
.....
.....

ภาคผนวก ข.

แนวสัมภาษณ์

งานวิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้กลุ่มเยาวชนตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

คำชี้แจง

แนวสัมภาษณ์นี้เป็นแนวสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลประกอบการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้กลุ่มเยาวชนตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์” หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน โดยข้อมูลที่ได้จะใช้ประโยชน์ในการเขียนรายงานวิทยานิพนธ์ และนำข้อมูลให้เกิดประโยชน์กับชุมชน

ขอขอบพระคุณท่านผู้ตอบเป็นอย่างสูง

(สมบัติ อ่องอ้น)

ผู้วิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

- ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
- อาชีพ.....ตำแหน่ง.....
- ท่าน มีส่วนร่วมกับกิจกรรมของกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลพัฒนาการของกลุ่ม ประวัติการก่อตั้งของกลุ่ม (ตอบตามเท่าที่ทราบข้อมูล)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไร ต่อชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาอุปสรรคนั้น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค.
ภาพประกอบการวิจัย

ภาพที่ 1 ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ที่จัดแสดงในที่ตั้งของวิสาหกิจชุมชน
อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวพระราชดำริ

ภาพที่ 2 ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ตะกร้าของฝาก กระบอกลูกไม้ไผ่ ไม้คาน ชะลอม

ภาพที่ 3 ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (หมวกและพัด)

ภาพที่ 4 ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (ตะกร้าใส่ของทรงเหลี่ยม)

ภาพที่ 5 ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (ตะกร้าใส่ของมีหู)

ภาพที่ 6 ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (ตะกร้าทรงกลม)

ภาพที่ 7 ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (กระปุกใส่ข้าวเหนียว, แจก้น)

ภาพที่ 8 ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (ตะกร้าใส่ผลไม้)

ภาพที่ 9 ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (ตะกร้าใส่ของฝาก)

ภาพที่ 10 ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (กระเป๋า)

ภาพที่ 11 ตัวอย่างหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ (ตะกร้าใส่ของใช้ในครัวเรือน)

ภาพที่ 12 ประชาชนบ้านนางวิเชียร เฟื่องมณี ผู้เชี่ยวชาญการจักสานพัด หมวก ตะกร้า
กับกิจกรรมการสอนกลุ่มสมาชิกหัตถกรรมจักสาน

ภาพที่ 13 นางสาวสมสมัย จีระมณีมัย ปราชญ์ชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญการทำหมวก ตะกร้า
กับกิจกรรมการสอนกลุ่มสมาชิกหัตถกรรมจักสาน

ภาพที่ 14 นายคราม รีเมือง ปราชญ์ชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญทำข้อง ตะกร้า ลอม
กับกิจกรรมการสอนกลุ่มสมาชิกหัตถกรรมจักสาน

ภาพที่ 15 ปราชญ์ชาวบ้าน กับกิจกรรมการสอนทำหัตถกรรมจักสานให้นักเรียน
โรงเรียนวัดบรมธาตุ ต.ทุ่งยั้ง อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

ภาพที่ 16 ปราชญ์ชาวบ้าน กับกิจกรรมการสอนทำหัตถกรรมจักสานให้นักเรียน
โรงเรียนวัดไผ่ล้อมวิทยา ต.ไผ่ล้อม อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

ภาพที่ 17 นางสาววลัย ไกรรัศมิ์ กับกิจกรรมการสอนทำหัตถกรรมจักสานให้นักเรียน

ภาพที่ 18 นางเสีี่ยม สนออยู่ กับกิจกรรมการสอนทำหัตถกรรมจักสานให้นักเรียน

ภาพที่ 19 นายคราม รุ่งเมือง กับกิจกรรมการสอนทำหัตถกรรมจักสานให้นักเรียน

ภาพที่ 20 นางจรรุญ เขียวจันทร์แสง กับกิจกรรมการสอนทำหัตถกรรมจักสานให้นักเรียน

ภาพที่ 21 นายเดช ปาน โปรง กับกิจกรรมการสอนทำหัตถกรรมจักสานให้นักเรียน

ภาพที่ 22 นายโคม จันทร์เส็ง กับกิจกรรมการสอนทำหัตถกรรมจักสานให้นักเรียน

ภาพที่ 23 ปราชญ์ชาวบ้านและนักเรียนที่มาเรียนรู้หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ สนับสนุนโดยเทศบาลตำบลทุ่งยั้ง-ไผ่ล้อม

ภาพที่ 24 การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม สัมภาษณ์ นางจรูญ เขียวจันทร์แสง

ภาพที่ 25 การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม สัมภาษณ์ นางวิเชียร เพ็องมณี

ภาพที่ 26 การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม
สัมภาษณ์ นายสุระรัตน์ ปานบำรุง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2

ภาพที่ 27 การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม
สัมภาษณ์ นายสมหมาย รอดเลิศ รองนายกเทศมนตรีตำบลทุ่งขี้ง-ไผ่ล้อม

ภาพที่ 28 การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม
สัมภาษณ์ อาจารย์นพพินันท์ อ่องอ้น อาจารย์โรงเรียน ไผ่ล้อมวิทยา

ภาพที่ 29 การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม
สัมภาษณ์ นางวิเชียร เฟื่องมณี ปราชญ์ชาวบ้าน

ภาพที่ 30 การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม
สัมภาษณ์นักเรียน โรงเรียนวัดบรมธาตุ ต.ทุ่งยั้ง

ภาพที่ 31 การลงสัมภาษณ์ภาคสนาม
อาจารย์พิทักษ์ สนประเทศ ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดบรมธาตุ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางสมบัติ อ่องอ้น
NAME	MRS. SOMBAT OONG-ON
วัน เดือน ปีเกิด	9 ตุลาคม พ.ศ. 2508
ที่อยู่	บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 1 ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ 53210
เบอร์โทรศัพท์	086-202-0331
E-MAIL	sombat_life@hotmail.com
ประวัติการศึกษา	ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอุตรดิตถ์ครุณี ระดับปริญญาตรี สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน (โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต)

